

ISSN 2311-4509 (print)
ISSN 2311-4517 (online)
ISSN 2311-4517 (online)

Науковий огляд

Научное обозрение Scientific review
Przegląd naukowy

№ 2(65)

Київ 2020

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 2(65), 2020

№ 2(65), 2020

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

**СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678P**

**CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P**

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук
Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук
Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";

- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології , "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;

- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Русудан Кварацхелія, доктор мистецтвознавства, Кавказький Міжнародний університет, Грузія;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;
- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

CORE

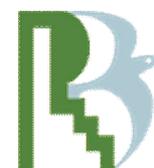
WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

РИЦ SCIENCE INDEX

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

CITEFACTOR

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК

УДК: 658.334.7

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ У ВЛАСНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ПІДПРИЄМСТВА

студентка, Запорожець М. Г.,

mariinazaporozhec@gmail.com

науковий керівник: Стельмах Н. Є.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна, Київ

Стаття присвячена виявленню проблем обліку реалізації продукції у власній торговій мережі підприємства та розробки напрямків їх подолання. Рішення досліджених проблем дозволить ефективно здійснювати бухгалтерський облік і аналіз готової продукції та її собівартості, підвищить ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції, що виробляється, підвищуючи економічний потенціал підприємства. За результатами дослідження запропоновано рекомендації щодо поліпшення стійкого процесу документообігу з обліку готової продукції шляхом впровадження розробленої форми зведеного документа. Охарактеризована готова продукція і обґрунтовано нові підходи до вирішення питання організації обліку реалізації продукції у відповідності до сучасних потреб управління.

Ключові слова: облік готової продукції, реалізація готової продукції, підприємства з власною торговельною мережею, аудиту реалізації продукції, агропромисловий комплекс.

студентка, Запорожець М. Г. Совершенствование организации

учета реализации продукции в собственной торговой сети предприятия / Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Украина, Киев.

Статья посвящена выявлению проблем учета реализации продукции в собственной торговой сети предприятия и разработки направлений их преодоления. Решение исследованных проблем позволит эффективно осуществлять бухгалтерский учет и анализ готовой продукции и ее себестоимости, повысит эффективность производства, конкурентоспособность производимой продукции, повышая экономический потенциал предприятия. По результатам исследования предложены рекомендации по улучшению устойчивого процесса документооборота по учету готовой продукции путем внедрения разработанной формы сводного документа. Охарактеризована готовая продукция и обоснованы новые подходы к решению вопроса организации учета реализации продукции в соответствии с современными потребностями управления.

Ключевые слова: учет готовой продукции, реализация готовой продукции, предприятия по собственной торговой сети, аудита реализации продукции, агропромышленный комплекс.

M. G. Zaporozhets, student, Improvement realization product accounting organization in the own trade enterprise / Vadim Hetman National Kiev Economic University, Ukraine, Kyiv

The article is devoted to the identification of problems of accounting of sales of products in the enterprise's own trading network and development of directions for overcoming them. The solution of the researched problems will allow to carry out effective accounting and analysis of the finished product and its cost, increase the production efficiency, competitiveness of the produced products, increasing the economic potential of the enterprise.

According to the results of the research, recommendations for improvement of a stable process of document flow from accounting of finished products by introduction of the developed form of the summary document are offered. Finished products are characterized and new approaches to solving the issue of organization of accounting of sales of products in accordance with modern management needs are substantiated.

Keywords: accounting of finished products, sale of finished products, enterprises with their own trading network, audit of sales of products, agro-industrial complex.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день реалізація готової продукції (робіт, послуг) являє основний атрибут ведення підприємницької діяльності. Також можна сказати, що це головне джерело доходу будь-якої організації. Саме при процесі реалізації готової продукції настає завершальний етап кругообігу господарських засобів підприємства. Від того, як підприємство визначить фінансовий результат від продажу готових виробів залежить достовірність і правильність визначення фінансового результату діяльності підприємства.

Ведення бухгалтерського обліку доходів має встановлені традиції, однак постійне оновлення їх складу на тлі прогресивного впровадження застосовуваних технологій як у самому виробництві, так і його організації дозволяє говорити про необхідність уточнення ряду прийомів і способів відображення складових фінансового результату в обліково-аналітичній системі підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку готової продукції та її реалізації є об'єктом особливої уваги як в теоретичному плані, так і в практичному, бо вони прямо впливають на отримання фактичного доходу підприємства за результатами його ринкової

діяльності, на своєчасність і точність надання керівництву інформації для прийняття управлінських рішень. Проблемами обліку і аналізу готової продукції займалися такі вчені: Артюх О. В., Цонкова Є. Г., Цимбалюк А. Д., Меліхова Т. О., Чакалова Н. С., Мисливка К. А., Макаренко А.П., Кащена Н. Б., Носач Н. М. та ін., але деякі питання так і залишилися не до кінця вивченими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що облік витрат на виробництво продукції визначається специфікою галузі, типом і обсягом виробництва, особливістю технологічного процесу, складністю продукції, що виготовляється, її асортиментом, організаційною структурою підприємства і т.д. Виходячи з цього, для побудови ефективної системи обліку готової продукції і її реалізації велике значення має облік особливостей діяльності підприємств.

Постановка цілей. Головна мета дослідження полягає у виявленні проблем обліку реалізації продукції у власній торговій мережі на сучасних підприємствах і забезпеченні його ефективного функціонування.

Виклад основного матеріалу. У сучасний період принципово змінилось концептуальне поняття суті бухгалтерського обліку, яке направлене на забезпечення обліковою інформацією не абстрактного користувача, а на задоволення специфічних потреб конкретних користувачів.

Однією з найважливіших проблем, яка стоїть перед організаціями, є визначення такого асортименту продукції, який одночасно буде задовольняти попит покупців та приносить максимальний обсяг прибутку та чистих грошових надходжень на підприємство. Ефективність управління асортиментом продукції впливає як на фінансове становище підприємства, так і на його позицію на ринку пропозицій. Формування

інформаційних ресурсів і виробничих витрат для оптимізації асортименту продукції можливо тільки в рамках інформаційно-логічної системи, яка буде проводити перетворення вхідних ресурсів адекватно організаційним і технологічним особливостям виробництва в релевантні інформаційні ресурси про витрати на продукцію [3]. До основних проблем обліку реалізації готової продукції у власній торговій мережі підприємства відносять:

1) регулярна відсутність контролю над процесом виробництва готової продукції, зберіганням її залишків на складах та в інших виробничих приміщеннях;

2) достовірне та безпомилкове оформлення процесу реалізації готової продукції у власній торговій мережі в первинних документах;

3) організація грамотного процесу взаємодії з покупцями готової продукції;

4) здійснення контролю виконання плану по договірним відносинам, включаючи перевірку асортименту та обсягу реалізації готової продукції по кожній торговій точці;

5) здійснення точного розрахунку доходів, які отримані від операцій з реалізованої готової продукції у власній торговій мережі;

6) контроль виробничих витрат, які входять у фактичну виробничу собівартість готової продукції;

7) здійснення розрахунку прибутку, який утворюється з виручки від реалізації готової продукції у власній торговій мережі за вирахуванням собівартості і т. д.

Одним з головних питань обліку реалізації готової продукції у власній торговій мережі є формування облікової політики, основними елементами якої, у частині досліджуваного питання, є: вибір облікової ціни готової продукції, спосіб її обліку, порядок формування резервів під зниження вартості готової продукції тощо [5].

Наступною проблемою, яка виникає на етапі випуску готової продукції, є відображення в облікових документах її руху на підприємстві [4]. Це обумовлено тим, що контроль за рухом готової продукції виступає гарантом успішної роботи підприємства на ринку. Крім затверджених форм документів, пропонується застосування розробленого зведеного документа, який має назву «Відомість випуску, відвантаження і реалізації продукції». Ця відомість містить всю необхідну інформацію щодо кількості і вартості відвантаженої продукції, її фактичної собівартості і виручених коштів на кінець кварталу за кожним магазином. Застосування такої відомості надасть можливість оперативного аналізу надходжень за відвантаженою продукцією і миттєвого визначення суми дебіторської заборгованості на будь-яку дату по кожному магазину.

В інформаційній системі підприємства використовуються різноманітні бухгалтерські документи, від якості яких значною мірою залежить ефективність управління, використовується багато документів первинного обліку руху готової продукції за добу, операції яких дублюються. Це призводить до накопичення документації. Проте незалежно від рівня використання побудова документів повинен бути завжди раціональною: документи повинні бути зручними і змістовними, складатися і опрацьовуватися в стислі терміни, використані в різних галузях економіки. Таким чином, контроль за процесом випуску і продажу готової продукції проводиться на підставі первинної документації, облікових реєстрів, головної книги, з обов'язковим проведенням аналізу [1].

Досить актуальною залишається проблема дослідження можливостей програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку готової продукції та створення внутрішньої мережі з'єднаних між собою автоматизованих робочих місць для прийняття на підставі обробленої інформації ефективних управлінських

рішень. Для вирішення цих питань потрібно вибрати таке програмне забезпечення, яке спиралося б на системну комплексну оцінку [7].

Удосконалення обліку реалізації готової продукції у власній торговій мережі на підприємстві може відбуватися в наступному напрямку: комплексна автоматизація бухгалтерського обліку на складах і в бухгалтерії.

При розгляді системи бухгалтерського обліку і формуванні звітності на підприємстві були виявлені деякі недоліки. Ми прийшли до висновку, що в організації не досить ефективно використовуються автоматизовані системи. В організації дуже багато документів заповнюються в ручним спосіб, що значно впливає на збільшення витраченого часу для виконання якої-небудь операції. Що негативно впливає на відображення бухгалтерських записів. Тому організації слід комплексно перейти на автоматизацію бухгалтерського обліку.

Комплексна автоматизація бухгалтерського обліку дасть змогу:

1. підвищити якість, аналітичність, оперативність обліку;
2. отримувати звітність в самих різних розрізах і формах, не витрачаючи на це додаткових зусиль;
3. підвищити економічність і ефективність бухгалтерського обліку [3].

Для вдосконалення обліку операцій по реалізації готової продукції у власній торговій мережі та обліку в цілому на підприємстві пропонуємо в бухгалтерському обліку використовувати програмний комплекс «1С: Бухгалтерія 8.2». В таблиці 1 наведемо порівняльну характеристику переваг і недоліків двох програмних комплексів «1С: Бухгалтерія 7.7» і «1С: Бухгалтерія 8.2».

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика двох програмних комплексів
різних версій «1С: Бухгалтерія 7.7» і «1С: Бухгалтерія 8.2»**

Функціональні можливості	«1С: Бухгалтерія 7.7»	«1С: Бухгалтерія 8.2»	Переваги 1С 8.2 в порівнянні з 1С 7.7
Ведення обліку декількох організацій у єдиній інформаційній базі	Немає	Є	Організації можуть використовувати загальні списки товарів, статей витрат, контрагентів і т. д. При цьому кожна організація може вести облік по загальній або спрощеній системі оподаткування в рамках однієї й тієї ж інформаційної бази
Застосування різних режимів оподаткування	Підтримується тільки загальна система оподаткування та єдиний податок на дохід для окремих видів діяльності. Для застосування спрощеної системи необхідно купувати спеціалізовані програми	Підтримуються різні схеми оподаткування: - загальна система оподаткування; - спрощена система оподаткування; - єдиний податок і податок на додану вартість; - єдиний податок без податку на додану вартість; - єдиний податок для суб'єктів підприємницької діяльності - фізичних осіб	Немає необхідності купувати окремі програми для організацій, які застосовують спрощену систему, або програми для ведення обліку індивідуального підприємця
Ведення партійного обліку	Тільки по середньої собівартості	Крім способу оцінки матеріально-виробничих запасів по середній собівартості, стає можливим застосування таких способів, як ФІФО	Введення партійного обліку розширює область застосування типового рішення

Аналітичний облік по місцях зберігання	Кількісно-сумовий	Кількісний, кількісно-сумовий	Підтримка більш широкої кількості бізнес-процесів
Засоби групового введення часто використовуваних бухгалтерських проводок	Відсутні	Є	Цей простий, але ефективний інструмент автоматизації тепер може легко і швидко налаштовуватися користувачем

Джерело: розроблено автором

Основні переваги програми «1С: Бухгалтерія 8.2» над «1С: Бухгалтерія 7.7»:

1. Більш докладно, ніж в Бухгалтерії 7.7, представлений облік основного і допоміжного виробництва, розрахунок собівартості і розподіл різних видів витрат у виробництві. Передбачено облік переробки давальницької сировини.

2. Для роздрібної торгівлі підтримується як оперативне відображення роздрібної реалізації, так і відображення продажів за результатами інвентаризації.

3. Передбачено більше типів цін, наприклад, додана ціна «дрібнооптовий».

Використовуючи автоматизацію обліку реалізації готової продукції у власній торговій мережі, забезпечується контроль надходження платежів від покупців за відвантажену продукцію, зменшується час для визначення обсягу податкового зобов'язання по ПДВ, спрощується процес розподілу позавиробничих витрат [3]. Для вдосконалення обліку готової продукції та її реалізації у власній торговій мережі необхідно розмежувати витрати на реалізацію, які пов'язані з доведенням існуючої продукції до споживача (тара, упаковка, вантажні роботи, транспортування, складування, витрати на утримання складів, магазинів, торгового персоналу тощо) і маркетингові витрати, що виникають у зв'язку з вивченням і стимулюванням попиту, пошуком інформації про ринки збуту і розширенням частки ринку виробника.

На промислових підприємствах, зокрема тих, які мають значні обсяги виробництва та реалізації продукції, доцільно використовувати логістичні способи і прийоми управління випуском і збутом продукції, оскільки у збутовій діяльності та інформаційному забезпеченні процесу збуту готової продукції, який ще називають логістичним сервісом, вони дають кращі результати. Для інформаційного забезпечення маркетингових і логістичних процедур необхідно формувати і передавати на відповідні рівні управління повну, своєчасну і достатню інформацію про кількісних і вартісних показниках залишків готової продукції на будь-який момент часу, вартість відпущеної оплаченої та неоплаченої продукції, про сегментах ринків збуту та витрати, пов'язані зі збутовою діяльністю. Необхідну інформацію подає система обліку, в якій реєструються всі без винятку операції з руху готової продукції та її фактичною собівартістю, залишків готової продукції по окремим групам та аналітичними позиціями. При цьому, як правило, облікова інформація містить набагато більше даних, ніж їх використовують у системі управління. Отже, сьогодні проблема полягає не в обсягах та якісних характеристиках облікової інформації. Найбільшою проблемою залишається рівень використання останньої для оцінки якісних і кількісних параметрів об'єктів обліку, насамперед готової продукції і витрат на збут. Ця інформація в даний час недостатньо застосовується для прийняття управлінських рішень і коригування виробничої діяльності, тому на кожному підприємстві доцільно вивчати інформаційні потреби управлінських підрозділів, формувати оперативні дані у вигляді звітів і використовувати їх для оптимізації програми виробництва та збуту продукції.

Таким чином, в умовах ринкових відносин питанням сутності, формування, обліку витрат і собівартості продукції потрібно приділяти більше уваги. Для цього необхідно:

1) визначити номенклатуру витрат для планування і обліку конкретного суб'єкта;

2) розробити методику розрахунку та оцінки залишків незавершеного виробництва, а також порядок визначення результатів господарської діяльності.

З використанням комп'ютерної техніки на багатьох виробничих підприємствах прийнято вести облік реалізації готової продукції без застосування узагальнюючих документів, виняток становить формування оборотно-сальдової відомості [2]. Цей документ характеризує інформацію щодо оборотів і залишків готової продукції. Використовуючи автоматизацію обліку по реалізації готової продукції, забезпечується контроль надходження платежів від покупців за відвантажену продукцію, зменшується час для визначення обсягу податкового зобов'язання з ПДВ, спрощується процес розподілу позавиробничих витрат. Для торгових підприємств, доцільно ввести мікропроцесорну техніку, здатну ідентифікувати окрему одиницю готової продукції [8].

Використання такої техніки є необхідним, оскільки це дає можливість отримати інформацію про всі операції в момент і в місці їх здійснення.

Висновки. У процесі управління сучасним підприємством стан обліку готової продукції та її реалізації займає головне місце. Саме тому однією зі складових ефективно організації обліку є високий рівень використання облікової інформації для оцінки якісних і кількісних характеристик готової продукції. Результати досліджень по організації обліку готової продукції свідчать про те, що існують проблеми, які впливають на організацію ведення обліку готової продукції та її реалізації. Рішення досліджених проблем дозволить ефективно здійснювати бухгалтерський облік і аналіз готової продукції та її собівартості, підвищить ефективність виробництва,

конкурентоспроможність продукції, що виробляється, підвищуючи економічний потенціал підприємства.

За результатами дослідження запропоновано рекомендації щодо поліпшення стійкого процесу документообігу з обліку готової продукції шляхом впровадження розробленої форми зведеного документа. Охарактеризована готова продукція і обґрунтовано нові підходи до вирішення питання організації обліку реалізації продукції у відповідності до сучасних потреб управління. Запропоновані заходи щодо вдосконалення первинного документообігу обліку реалізації продукції у власній торговій мережі. Автоматизація облікових робіт повинна поліпшити облікову політику підприємства, перш за все, з точки зору удосконалення її як інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Артюх О. В., Цонкова Є. Г. (2016) *Проблемні питання та напрями вдосконалення обліку руху товарів на підприємстві. Напрямки розвитку обліку, контролю та економічного аналізу в умовах глобалізації*: матеріали II міжнар. студ. наук.-практ. інтернет-конф. (2016, м Одеса), 1, 22-24.
2. Бразілій Н. М., Крот Ю. М. (2018) *Особливості впровадження комп'ютерних бухгалтерських програм на підприємстві в сучасних умовах господарювання*. Глобальні та національні проблеми економіки. Київ.
3. Горошанська О. О., Носач Н. М. (2016) *Аналітичне забезпечення управління реалізацією товарів*. Економіка і фінанси. Київ
4. Кащена Н. Б., Носач Н. М. (2018) *Формування облікової політики підприємства за операціями з товарами*. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті

Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації: матеріали VIII Міжнарод. наук.- практ. конф., (17-18 травня 2018 р. м. Львів) 2, 138-140.

5. Макаренко А. П. (2018) Аудит доходів від реалізації продукції як дієвий засіб підвищення ефективності діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід: Науково-практичний журнал*, 2, 18-23.
6. Меліхова Т. О., Чакалова Н. С., Мисливка К. А. (2019) Удосконалення обліку доходів від реалізації товарів, як інструмент ефективного управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2. <<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6888>> (2020, січень, 23)
7. Бруханський Р. Ф., Пуцентейло П. Р., (2017) *Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності підприємств в умовах інституційних трансформацій*. Тернопіль. 388.
8. Цимбалюк, А. Д. (2016) Реалізація продукції власного виробництва. *Вісник. Право знати все про податки і збори*. 35, 21-28.

References:

1. Artyukh O. V., Tsonkova E. G., (2016) *Problemni pitannya ta napryami vdoskonalennya obliku rukhu tovariv na pidpriyemstvi. Napryamki rozvitku obli`ku, kontrolyu ta ekonomichnogo analizu v umovakh globalizaciyi: materialy II Mizhnarodnoi konferentsii (m. Odessa, 2016)*. [Problems and directions of improvement of the accounting of the movement of goods at the enterprise. Areas of development of accounting, control and economic analysis in the conditions of globalization: materials of the II International student Research Practice internet conf. (m. Odessa, 2016)], 1, 22-24 [in Ukrainian]
2. Brasil N. M., Krot Y. M., (2018) *Osoblivosti vprovadzhennya kompyuternikh bukhgalterskikh program na pidpriyemstvi v suchasnikh*

- umovakh gospodaryuvannya*. [Globalni ta naczionalni problemi ekonomiki]. Kyiv. [in Ukrainian]
3. Goroshanskaya O. O., Nosach N. M., (2016) *Analitichne zabezpechennya upravlinnya realizacziyeyu tovariv*. [Ekonomika i finansi]. Kyiv. 11, 4-12 . [in Ukrainian]
 4. Kashchena N. B., Nosach N. M., Formuvannya oblikovoyi politiki pidpriyemstva za operacziyami z tovarami. Aktualni problemi rozvitku obliku, analizu, kontrolyu i opodatkuvannya u konteksti Yevropejskoyi integracziyi ta suchasnikh viklikiv globalizacziyi: materialy VIII Mizhnarodoi konferencii., (Travnja 17-18, 2018, Lviv). [Formation of accounting policy of the enterprise for transactions with goods. Topical Issues in Accounting, Analysis, Control and Tax Development in the Context of European Integration and the Contemporary Challenges of Globalization: Proceedings of the VIII International. Conf., Lviv, (May 17-18, 2018, Lviv)] 2, 138-140. [in Ukrainian]
 5. Makarenko A. P., Audit dokhodiv vid realizacziyi produkcziji yak diyevij zasib pidvishhennya efektyvnosti diyalnosti pidpriyemstva. Investicziyi: praktika ta dosvid: *Naukovo-praktichnij zhurnal*, 2, 18-23. [Audit of revenues from sales of products as an effective means of improving the efficiency of the enterprise / A. P. Makarenko, M. V. Kutova // Investments: Practice and Experience: *A Scientific and Practical Journal*]. 2, 18-23. [in Ukrainian]
 6. Melikhova T. O., Chakalova N. S., Myslyvka K. A., (2019) Udoskonalennya obliku dokhodiv vid realizacziyi tovariv, yak instrument efektyvnogo upravlinnya pidpriyemstvom. *Efektivna ekonomika*. . [Improvement of accounting of income from sales of goods as a tool for effective enterprise management. An efficient economy.]2. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6888> (2020, November, 23), [in Ukrainian]

7. Brukhansky R. F., Puenteilo P. R., (2017) Oblikovo-analitichne i organizacijno-pravove zabezpechennya diyalnosti pidpriemstv v umovakh institucijnikh transformacij. [Accounting-analytical and organizational-legal support of the activity of enterprises in the conditions of institutional transformations] Ternopil. 388. [in Ukrainian]
8. Tsymbalyuk A. D., (2016) Realizacziya produkciji vlasnogo virobnicztva. Visnik. Pravo znati vse pro podatki i zbori. [Realization of production of own production. The right to know everything about taxes and fees. 35, 21-28. [in Ukrainian]

УДК: 658.334.7

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ У ВЛАСНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ПІДПРИЄМСТВА

студентка, Запорожець М. Г.,

mariinazaporozhec@gmail.com

науковий керівник: Стельмах Н. Є.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна, Київ

У статті досліджуються напрямки удосконалення організації та проведення аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі. Рішення досліджених проблем дозволить ефективно здійснювати бухгалтерський аудит продукції, її собівартості, підвищить ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції, що виробляється, підвищуючи економічний потенціал підприємства. За результатами дослідження запропоновано рекомендації щодо поліпшення стійкого процесу документообігу з обліку готової продукції шляхом впровадження розробленої форми зведеного документа.

Ключові слова: облік готової продукції, реалізація готової продукції, підприємства з власною торговельною мережею, аудиту реалізації продукції, агропромисловий комплекс.

студентка, Запорожец М. Г. Совершенствование организации аудита реализации продукции в собственной торговой сети предприятия/ Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана, Украина, Киев.

В статье исследуются направления совершенствования организации и проведения аудита реализации продукции в собственной торговой сети. Решение исследованных проблем позволит эффективно осуществлять бухгалтерский аудит продукции, ее себестоимости, повысит эффективность производства, конкурентоспособность производимой продукции, повышая экономический потенциал предприятия. По результатам исследования предложены рекомендации по улучшению устойчивого процесса документооборота по учету готовой продукции путем внедрения разработанной формы сводного документа.

Ключевые слова: учет готовой продукции, реализация готовой продукции, предприятия по собственной торговой сетью, аудита реализации продукции, агропромышленный комплекс.

M. G. Zaporozhets, student, Improvement product sales audit organization in the enterprise own trade commercial network / Vadim Hetman National Kiev Economic University, Ukraine, Kyiv

The article deals with the directions of improving the organization and conducting the audit of sales of products in its own trading network. The solution of the researched problems will allow to carry out effectively the accounting audit of production, its cost, will increase the efficiency of

production, the competitiveness of the produced products, increasing the economic potential of the enterprise. According to the results of the research, recommendations for improvement of a stable process of document flow from accounting of finished products by introduction of the developed form of the summary document are offered.

Keywords: accounting of finished products, sale of finished products, enterprises with their own trading network, audit of sales of products, agro-industrial complex.

Постановка проблеми. Аудит реалізації продукції у власній торговельній мережі є визначним для рітейлера. Аудит реалізації продукції спрямований на визначення повноти, перевірку наявності та правильності оформлення документів на відвантажену покупцям продукцію, своєчасності відображення в обліку виручки від реалізації, наявності доручень, якщо товар відвантажується за безготівковим розрахунком, формування доходів від реалізації продукції, а також визначення повноти бухгалтерських записів при відображенні в обліку реалізації продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему організації аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі розглядали такі вчені, як: Білуха М. Т., Вороніна О. О., Грабова Н. Н., Добровський В. Н., Мерзликіна О. М., Мултанівська Т. В., Крамаровський Л. М., Петраков Я. В., Рядська В. В., Савченко В. Я., Утенкова К. О. та ін.

Постановка цілей. Метою цієї статті є дослідження напрямів вдосконалення організації аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі.

Основні результати дослідження. Аудиторська діяльність являє собою незалежну професійну діяльність аудиторів та суб'єктів

аудиторської діяльності, зареєстрованих у Реєстрі аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, з надання аудиторських послуг [1].

Перед початком проведення аудиту реалізації продукції аудиторю необхідно обговорити з керівництвом підприємства елементи загального аудиторського плану і аудиторські процедури для досягнення ефективності та результативності аудиту, а також для узгодження порядку проведення аудиторських процедур із внутрішнім розкладом роботи фахівців підприємства.

Перед початком перевірки аудитор повинен встановити наявність наказу керівника про метод визначення виручки від реалізації. Аудитор також повинен переконатися, чи відповідає облік реалізації продукції визначеній наказом методиці.

Для здійснення контролю за продукцією як на складі, так і в бухгалтерії підприємства, необхідно ввести в аналітичний облік підприємства субрахунки, на яких готова продукція обліковувалась б за її технічними особливостями.

При проведенні аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі доцільно застосовувати такі прийоми перевірки, як:

- інвентаризація;
- контрольне порівняння;
- зіставлення документальних даних;
- зустрічна перевірка;
- арифметична перевірка;
- перевірка правильності розрахунку норм природних втрат тощо [2, с. 163].

Послідовність проведення аудиту продукції у власній торговельній мережі наведена на рис. 1.

Рис. 1. Послідовність аудиту продукції у власній торговельній мережі [5, с. 216]

Аудит реалізації продукції у власній торговельній мережі необхідно розпочинати з ознайомлення з місцями її зберігання, а також організацією складського господарства та стану складського обліку.

Під час перевірки складського господарства аудитор повинен звернути увагу на:

- правильність розміщення продукції на складах;
- забезпеченість складів контрольними замками, пломбами, протипожежними засобами, ваговимірвальними приладами, а також на їх точність;
- наявність договорів про повну матеріальну відповідальність, їх правильність і законність;

- відповідність складських приміщень вимогам збереження продукції від псування та розкрадання;
- порядок передачі складів після закінчення роботи охороні та приймання від неї;
- порядок вивезення продукції покупцям;
- правильність організації складського обліку, його достовірність, повноту і якість [4, с. 311].

Бухгалтерський облік продукції, зазвичай, ведеться на торговельному підприємстві в тісному контакті з відділом збуту.

При проведенні аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі підприємства аудитор повинен звернути особливу увагу на дотримання податкового законодавства (порядку нарахування і сплати ПДВ тощо). Результати аудиту повноти і своєчасності реалізації продукції у власній торговельній мережі підприємства можна відобразити у робочому документі (табл. 2).

Таблиця 2

Вибірка своєчасності реалізації продукції у власній торговельній мережі підприємства

№	Дані первинного обліку			Відображено в обліку			Відхилення	Вид продукції
	№, дата	Назва	Сума, грн.	Дт	Дата	Сума, грн.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.								
2.								

Отже, процес аудиту реалізації продукції повинен бути відображений робочими документами, де вказуються відхилення у документації з вибраної вибірки видів продукції. Документування має важливе значення для роботи аудитора, узагальнює результати перевірки. Робочі документи аудитор повинен розробляти самостійно із дотриманням таких правил: по-перше, ці документи повинні містити графи щодо відображення інформації в первинному обліку підприємства, а також

графи щодо відображення виявленої інформації в результаті аудиту. Особливою графою є відхилення та примітки. В останній вказують причини відхилень та винуватців [4, с. 312].

Перевірку відповідності залишків та оборотів Головної книги та регістрів синтетичного та аналітичного обліку продукції у власній торговельній мережі можна запропонувати проводити аудитором у формі, наведеній в таблиці 3.

Таблиця 3

**Перевірка відповідності залишків та оборотів Головної книги і
регістрів синтетичного та аналітичного обліку продукції у власній
торговельній мережі**

період регістри	Сальдо на початок місяця	Оборот Д-т	Оборот К-т	Сальдо на кінець місяця	Примітки
Рік	Продукція				
Головна книга					
Регістри синтетичного обліку					
Регістри аналітичного обліку					
Відхилення, сума (+, -)					

При проведенні аудиту реалізації продукції у власній торговельній мережі аудитор повинен ознайомитись із ціною політикою підприємства та на підставі даних аналітичного обліку перевірити правильність нарахування торгової націнки, яка визначається підприємством самостійно, виходячи з кон'юнктури ринку, умов платежу, середньої ринкової ціни, попиту та пропозиції на окремі товари.

Завершальним етапом перевірки є аудит правильності визначення фінансового результату в регістрах синтетичного обліку та повноти його відображення у звітності. Аудитор має впевнитися у правильності розрахунку та своєчасності перерахування до бюджету усіх обов'язкових податків, зборів та платежів, які за чинним законодавством включаються

до ціни реалізації продукції [3, с. 96].

По завершенню проведеної перевірки аудитор повинен скласти висновок, який обов'язково подати керівнику торговельного підприємства для ознайомлення, а також сформулювати пропозиції щодо удосконалення розвитку підприємства.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аудит як важливий вид фінансового контролю має не тільки підтверджувати достовірність звітності про діяльність підприємства, а й включати діагностику господарюючого механізму, поєднувати зусилля технологів, конструкторів, менеджерів, маркетологів та інших фахівців для розробки стратегічних програм розвитку бізнесу. Це надасть змогу прогнозувати фінансову діяльність торговельних підприємств, а також впливати на ефективність їх роботи, запобігати банкрутству та іншим негативним явищам.

Література:

1. Закон України Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність (Верховна Рада України) 2017 р. № 2258-VIII.
2. Петрик О.А., Зотов В.О., Кудрицький Б.В., (2015). *Аудит: підручник*. Київ, КНЕУ
3. Баранова А. О., Наумова Т. А., Кашперська А. І., (2017) *Аудит: навч. Посіб.* Харків, ХДУХТ
4. Огійчук М. Ф. (2016) *Аудит: навч. посібник*. Київ, Алерта
5. Утенкова К. О. (2011). *Аудит: навч. посіб.* Київ, Алерта

References:

1. *Zakon Ukraine Pro audit finansovoi zvitnosti ta auditorsku diyalnist. 2017 (Verkhovna Rada Ukrayiny)* [Law of Ukraine On Audit of Financial Reporting and Auditing (Verkhovna Rada of Ukraine)]. The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2258. [in Ukrainian].

2. Petrik O. A., Zotov V. O., Kudritsky B. V., (2015). Audit: pidruchnik [*Audit: a textbook.*] Kyiv. KNEU. [in Ukrainian]
3. Baranova A. O., Naumova T. A., Kaspersky A. I., (2017) Audit: pidruchnik [*Audit: Teaching tool*] Kharkiv. HDUHT. [in Ukrainian].
4. Ogiychuk M. F., Ragulina I. I., Novikov I. T., (2016) Audit: navch. posibnik. [*Audit: Teaching manual*] . Kyiv. Allerta. [in Ukrainian].
5. Utenkova K. O. (2011) Audit: pidruchnik *Audit: [Teaching tool]*. Kyiv. Allerta. [in Ukrainian].

УДК 347.962

**ГЕНЕЗИС ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ
ПРАВОСУДДЯ ЯК ОРГАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ
Боровицький О. А.**

Сьомий апеляційний адміністративний суд, Україна, Вінниця
o.borovytskyi@donnu.edu.ua

На підставі аналізу положень міжнародних і європейських стандартів, національного законодавства досліджено генезис закріплення та забезпечення через створення спеціальних незалежних органів принципу незалежності суддів в законодавстві України.

Доведено, що незалежність суддів стосовно як влади, суспільства в цілому, так і сторін будь-якої судової справи як основний принцип верховенства права є гарантією належного та законного здійснення прав та свобод, поваги до прав людини та неупередженого застосування права.

Обґрунтовано, що належним методом гарантування незалежності суддів є створення незалежного органу, значну частину

чи більшість складу якого мають становити судді, що матиме вирішальний вплив на відбір, призначення та підвищення суддів на посаді.

Ключові слова: принцип незалежності, незалежність, суддя, Вища рада юстиції, Вища рада правосуддя.

Боровицкий А. А. Генезис правовых основ деятельности Высшего совета правосудия как органа обеспечения независимости судей / Седьмой апелляционный административный суд, Украина, Винница.

В статье на основании анализа положений международных и европейских стандартов, национального законодательства исследован генезис закрепления и обеспечения по средствам создания специальных независимых органов принципа независимости судей в законодательстве Украины. Доказано, что независимость судей как от власти, общества в целом, так и от сторон любого судебного спора как основной принцип верховенства права является гарантией должного и законного осуществления прав и свобод, уважения к правам человека и непредвзятого применения права. Обоснованно, что надлежащим методом гарантирования независимости судей является создание независимого органа, значительную часть или большинство состава которого должны представлять судьи, имеющего решающее влияние на отбор, назначение судей и повышение их в должности.

Ключевые слова: принцип независимости, независимость, судья, Высший совет юстиции, Высший совет правосудия.

O. A. Borovytskyi Genesis of the legal foundations of the activities of the High Council of Justice as a body to ensure the independence of judges / Seventh Appeal Administrative Court, Ukraine, Vinnitsa.

Based on the analysis of the provisions of international and European standards and national legislation, the genesis of consolidation and ensuring through the creation of special independent bodies the principle of the independence of judges in the legislation of Ukraine is investigated.

It is proved that the independence of judges in relation to both the authorities, society as a whole, and the parties to any court case, as the basic principle of the rule of law, is a guarantee of the proper and legal exercise of rights and freedoms, respect for human rights and the impartial application of law.

It is substantiated that the proper method of ensuring the independence of judges is to create an independent body, a significant part or majority of which should be judges, to have a decisive influence on the selection, appointment and promotion of judges.

Key words: the principle of the independence, an independence, a judge, the High Council of Justice.

Вступ. Як зазначається в Київських Рекомендаціях ОБСЄ щодо незалежності судової системи в країнах Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії (23-25 червня 2010 р.), незалежність судочинства виступає невід'ємною складовою верховенства права і демократії та права на справедливий судовий процес. На необхідності розгляду незалежності судової влади в якості однією з основ верховенства права наголошує і Європейська асоціація суддів (вступ Статуту суддів в Європі (Європейська асоціація суддів, 1997 р.), відповідно, посилення незалежності судової влади підвищує гарантії забезпечення захисту прав людини від зазіхань з боку держави або інших груп тиску.

Актуальність дослідження проблем суддівської незалежності не викликає сумнівів, виходячи із положень Конституції України, Закону

України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р., які встановлюють засади її забезпечення. Відсутність реальної незалежності суддів в т.ч. стала причиною прийняття Закону «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 р.

На жаль, судова влада в Україні знаходиться в умовах, коли вона постійно вимушена доводити своє право на існування, протистояти могутньому громадському і політичному тиску.

На сьогодні існує велика кількість стандартів щодо незалежності судової системи, суддів, що в деяких аспектах збігаються між собою, але всі вони розроблені міжнародними експертами і затверджені міжнародними організаціями, а не підготовлені органами, що складаються з суддів.

Більшість європейських стандартів з питань правосуддя не є фактично обов'язковими, але, як представляється, формування таких «м'яких» зобов'язань для держав виходить з того, що «незалежність суддів гарантується відповідно до положень Європейської конвенції про права людини, стаття 6 якої гарантує право на незалежний та неупереджений суд, та конституційних принципів» (Принцип 1.2 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (94) 12 щодо незалежності, ефективності та ролі суддів), які вже створили для держав юридичне зобов'язання.

Проблема забезпечення незалежності суддів набула досить ґрунтовного висвітлення у науковій юридичній літературі. Вчені досліджують як зміст і складові елементи цієї фундаментальної правової засади, так і окремі аспекти її практичної реалізації (В.В. Городовенко, Л.М. Москвич, О.М. Овчаренко). Різні аспекти організаційного забезпечення діяльності судів вивчали такі вчені, як: О.Д. Гуменний, К.Ф.

Гуценко, Р.В. Ігонін, С.В. Ківалов, Р.І. Кирилюк, Ю.О. Косткіна, О.В. Курганський, І.Є. Марочкін, Д.В. Приймаченко, Н.В. Сібільова, А.О. Селіванов, А.А. Стрижак, О.М. Тарасишина, Н.С. Юзікова. Питання правового статусу Вищої ради юстиції досліджувалися І.В. Назаровим, С.О. Халюком, О.В. Гончаренком, особливості її формування В.М. Колесниченком, ґрунтовний аналіз статусу Вищої ради юстиції як органу контрольної влади та перетворення її на Вищу раду правосуддя проведений Опаленком Д.А.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є визначення на підставі аналізу положень міжнародних і європейських стандартів, національного законодавства генезису закріплення та забезпечення через створення спеціальних незалежних органів принципу незалежності суддів в законодавстві України.

У процесі аналізу досліджуваного питання використано відповідні загальнонаукові методи наукового пізнання. Серед них слід виокремити формально-логічний метод, що застосовується під час аналізу положень міжнародних і європейських стандартів у сфері правосуддя щодо закріплення принципу незалежності суддів та судової влади; історичний метод при визначенні генезису закріплення та забезпечення через створення спеціальних органів принципу незалежності суддів в законодавстві України.

Виклад основного матеріалу статті. Основні принципи щодо незалежності правосуддя, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року, передбачають, що незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється конституціями або законами країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її [1]. Аналогічно Консультативна рада європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти

незалежності судової влади та незмінюваності суддів (далі – КРЄС) у Висновку № 1 (2001) вказує, що незалежність судової влади повинна гарантуватися національними стандартами на найвищому рівні.

В своїй Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітет Міністрів Ради Європи ще раз наголосив, що незалежність суддів та судової влади - це основний принцип верховенства права, який має бути закріплений на найвищому правовому рівні держав-членів (п.4), що зовнішня незалежність не є прерогативою чи привілеєм, наданим для задоволення власних інтересів суддів, а надається в інтересах верховенства права та осіб, які домагаються та очікують неупередженого правосуддя (п.11) [2, с.43].

Європейська хартія про статус суддів, прийнята у 1998 році Радою Європи [3], виходячи з того, що незалежність суддів є необхідною для зміцнення верховенства права передбачає у п.1.3, що «щодо кожного рішення стосовно відбору та призначення судді на посаду, підвищення по службі або припинення його повноважень, законом має бути передбачено втручання органу, незалежного від виконавчої та законодавчої влади, у складі якого щонайменше половина членів - судді, обрані їх колегами, і в якому було б гарантовано якнайширше представництво суддівського корпусу». Далі відповідно у пунктах 2.1, 3.1 та 4.1 визначається, що такі рішення приймаються або безпосередньо таким органом, або на підставі його пропозиції, рекомендації, або за його згодою, або на підставі його окремої думки.

В Пояснювальній записці до Хартії зазначено, що таке формулювання пункту 1.3 повністю враховує певні відмінності в національних системах і дає можливість передбачити варіанти відтворення незалежного органу, який візьме не себе повністю відповідальність за формування суддівського корпусу до обов'язковості отримання його думки політичним органом, що офіційно відповідає за

призначення чи припинення повноважень суддів. Крім того, для уникнення ризику партійно-політичного упередженого ставлення до призначення та ролі суддів Хартія наголошує, що судді до складу такого органу, мають обиратися суддями на таких підставах, щоб «необхідна незалежність цього органу виключала можливість обрання або призначення його членів політичною структурою, що належить до виконавчої або законодавчої влади» [4, с.33].

Треба зазначити, що альтернативний проєкт Хартії передбачав вимоги щодо всього складу такого органу і наголошував на необхідності входження до нього також представників виконавчої і законодавчої влади, інших фахівців з певним досвідом роботи в галузі правової системи для збереження балансу і підтримання політичного плюралізму [4, с.40].

Велика хартія суддів від 17 листопада 2010 року у пункті 13 передбачає, що для забезпечення незалежності суддів у кожній державі створюється судова рада чи інший спеціалізований орган, незалежний від законодавчої та виконавчої влади, наділений широкими повноваженнями з усіх питань щодо статусу суддів, а також щодо організації, функціонування та репутації судових інституцій. До складу ради входять або винятково судді, або більшість складу ради становлять судді, обрані іншими суддями [5].

Дане положення відтворює пункт 2(с) Рекомендації (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13.10.94 р. [6]: «...Орган, уповноважений приймати рішення щодо обрання та кар'єри суддів, повинен бути незалежним від уряду та адміністративних органів. Для гарантії незалежності цього органу мають бути запроваджені такі положення, як, наприклад, нагляд за тим, щоб його члени призначались судовою владою, і щоб орган самостійно приймав рішення про власні правила процедури».

У Висновку № 10 (2007) КРЄС щодо судової ради (КРЄС використовує цей термін (Council for the Judiciary) як загальний для всіх органів, яким довірено захищати незалежність суддів) на службі суспільства зазначено, що судова рада повинна становити собою автономний орган судової влади, що уможлиблює здійснення індивідуальними суддями своїх функцій незалежно від будь-якого контролю з боку виконавчої і законодавчої влади та без неправомірного тиску зсередини судової системи. Судова рада зобов'язана уникати будь-якого зовнішнього тиску політичного, ідеологічного чи культурного характеру, гарантувати необмежену свободу суддів вирішувати справи безсторонньо, відповідно до їхнього сумління та тлумачення фактів відповідно до чинних правових норм. Відповідно неприпустимо, щоб судова рада обмежувалася іншими органами у своїй автономії визначати власні процедури діяльності та питання, що виносяться на її розгляд [7].

Слід зазначити, що на момент проголошення України незалежною і суверенною державою, основним законом, що визначав суспільно-політичний устрій України, була Конституція Української РСР, прийнята 24 квітня 1978 р., стаття 153 якої зазначала, що судді є незалежними й підкорюються тільки законові. Незалежність суддів забезпечувалась їх виборністю. Вони були відповідальні перед виборцями або органами, що їх обрали, звітували перед ними й могли бути ними відкликані у встановленому законом порядку (ст. 150 Конституції УРСР). Такий порядок був передбачений Законом Української РСР «Про судоустрій України» від 5 червня 1981 р., в статті 12 якого закріплювався принцип незалежності суддів. Цим же законом передбачалась недоторканність суддів (ст. 62) та можливість притягнення їх до дисциплінарної відповідальності (ст. 63). Закон не передбачав утворення органів суддівського врядування та суддівського самоврядування, які б забезпечували незалежність суддівського корпусу.

Верховною Радою України 28 квітня 1992 р. була схвалена «Концепція судово-правової реформи в Україні», що передбачала створення гарантій незалежності судових органів від впливу законодавчої та виконавчої влади, підвищення ролі суду, його значення в державі та суспільстві. На реалізацію цієї Концепції 15 грудня 1992 р. був прийнятий Закон України «Про статус суддів», в статті 3 якого зазначається, що «судді у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежними, підкорюються тільки законам і нікому не підзвітні» [8]. Глава III цього Закону закріплювала гарантії незалежності суддів. Для забезпечення формування судового корпусу, здатного кваліфіковано, всебічно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі створювалися кваліфікаційні комісії суддів. Для визначення рівня професійної підготовленості суддів та розгляду питань їх дисциплінарної відповідальності окремо створювалися атестаційно-дисциплінарні комісії. Отже, з'явилися спеціальні органи, діяльність яких безпосередньо стосувалась формування суддівського корпусу та контролю за рівнем його професійної підготовленості.

Але законодавча основа діяльності таких органів була створена тільки згодом, коли 2 лютого 1994 р. був прийнятий Закон України «Про кваліфікаційні комісії, кваліфікаційну атестацію і дисциплінарну відповідальність суддів судів України», яким закріплювався правовий статус кваліфікаційної комісії суддів як органу, що створений для забезпечення формування судового корпусу, рівня професійної підготовленості суддів та розгляду питань їх дисциплінарної відповідальності. На підставі цього Закону були внесені відповідні зміни до Закону України «Про статус суддів», де також вперше з'являється окремий розділ, присвячений органам суддівського самоврядування.

З прийняттям Конституції України 28 червня 1996 р., в якій зберігся принцип незалежності і недоторканності суддів (ст. 126), змінився підхід

до формування суддівського корпусу в державі. Правосуддя повинні були здійснювати професійні судді, які призначалися на посаду за рекомендації кваліфікаційної комісії суддів (ст. 127). Стаття 130 Конституції України закріплювала положення про суддівське самоврядування. А стаття 131 передбачала утворення нового органу в системі правосуддя – Вищої ради юстиції, до відання якої належить: 1) внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; 2) прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; 3) здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів Верховного Суду України і суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних та місцевих судів, а також прокурорів. Як зазначає І.В. Назаров «гарантування громадянам права на розгляд їх справ компетентним, незалежним і неупередженим судом потребує створення органу, який взяв би на себе відповідальність за формування високопрофесійного суддівського корпусу. Виникнення Вищої ради юстиції в Україні стало кроком вперед на шляху реалізації демократичного порядку формування останнього» [9, с. 3].

Поява такого органу державної влади, статус якого закріплено в статті 131 Конституції України, є цілком виправданою та обґрунтованою, заснованою на світовій практиці, адже у багатьох країнах світу існують аналогічні органи (наприклад, Вища рада магістратури у Франції, Італії, Португалії, Румунії; Генеральна рада судової влади в Іспанії; Національна Судова Рада в Хорватії; Вища рада юстиції в Албанії), які покликані забезпечити формування професійного й відповідального суддівського корпусу, гарантування його незалежності при здійсненні правосуддя. Такі органи, як стверджує І.В. Назаров, «вже тривалий час виступають гарантом незалежності суддів та органів, що формують суддівський корпус у Франції, Італії, Іспанії, Португалії. На шлях

створення й використання подібного інституту стали також країни, що розвиваються: Молдова, Польща, Болгарія, Румунія та інші, де такий орган забезпечує реалізацію міжнародних принципів щодо незалежності суддів, їх відбору, професійної підготовки, статусу тощо» [9, с. 3].

На реалізацію відповідних положень Конституції України щодо здійснення правосуддя 15 січня 1998 р. був прийнятий Закон України «Про вищу раду юстиції», в статті 1 якого визначалось, що «Вища рада юстиції є колегіальним, незалежним органом, відповідальним за формування високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя на професійній основі, а також за прийняття рішень стосовно порушень суддями і прокурорами вимог щодо несумісності та у межах своєї компетенції про їх дисциплінарну відповідальність» [10].

На думку Д.А. Опаленка «Вища рада юстиції є особливим органом контролю, оскільки вона відповідає за формування незалежного високопрофесійного суддівського корпусу, здатного кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя, а також за прийняття процесуальних правових рішень. Функція контролю визначається стосовно суддів усіх рівнів судової влади, у тому числі суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів» [11, с. 4]. Цю думку підтверджує і В.М. Колесниченко, який стверджує, що «Вища рада юстиції є органом, належним до системи стримувань і противаг, виконує контрольні функції з метою унеможливлення втручання виконавчих та законодавчих органів у суддівську діяльність. Фактично Рада є своєрідним буфером між законодавчою і виконавчою владою, з одного боку, і судовою – з іншого» [12, с. 20].

Таким чином, Вища рада юстиції набула конституційно-правової природи, не віднесена до жодної з гілок влади, не є суддівським органом, не відповідає за проходження суддями суддівської кар'єри, що

відноситься до повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів. За висловом В.М. Колесниченка «...питання статусу цього державного органу... залишається дискусійним, оскільки європейська модель формування суддівського корпусу не допускає існування одночасно двох вищих незалежних спеціальних органів. Як правило, в країнах Європи існує єдиний вищий конституційний орган..., відповідальний за формування суддівського корпусу, який утворює допоміжні (робочі) органи, необхідні для реалізації покладених на нього завдань» [12, с. 20].

Конституційні положення щодо здійснення правосуддя стали підґрунтям для нового Закону України «Про судоустрій України», що був прийнятий 7 лютого 2002 р., в статті 14 якого були закріплені гарантії незалежності суддів, одним із забезпечення яких став особливий порядок призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів. Розділ IV вказаного Закону закріплював правовий статус і повноваження кваліфікаційних комісій суддів, завданням яких є «забезпечення формування корпусу професійних суддів, здатних кваліфіковано, сумлінно і неупереджено здійснювати правосуддя, шляхом відбору і рекомендування осіб для зайняття посади професійного судді та визначення рівня фахової підготовленості професійних суддів, а також розгляд питань про дисциплінарну відповідальність суддів та щодо надання висновків про звільнення судді з посади» [13], що, практично, співпадало із визначенням Вищої ради юстиції згідно статті 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р.

Закон України «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р. було скасовано прийняттям нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (07.07.2010 р.), де принцип незалежності суддів відповідно до статті 47 забезпечувався, зокрема, особливим порядком призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення судді. Для цього

в системі судоустрою створюється постійно діючий орган – Вища кваліфікаційна комісія суддів, до повноважень якої відносяться ведення обліку та відбір кандидатів на посади суддів, надання Вищій раді юстиції рекомендацій щодо призначення, обрання та звільнення суддів, а також проведення дисциплінарного провадження щодо представників суддівського корпусу.

Включення норм про статус Вищої ради юстиції до розділу VIII «Правосуддя» Конституції України, який безпосередньо присвячений загальним засадам діяльності та функціонування судової влади, відсутність у вказаних вище законодавчих актах окремих положень щодо Вищої ради юстиції, знов підтверджує її статус як відокремленого, вторинного стосовно судової гілки влади державного органу, що займає особливе становище серед інших органів держави.

В свою чергу, І.В. Назаров визначає Вищу раду юстиції, виходячи з її повноважень, як «державний незалежний контрольний орган, що перевіряє результати діяльності кваліфікаційних комісій суддів з добору й рекомендації кандидатів на посаду судді, контролює обґрунтованість притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів і прокурорів, здійснює дисциплінарне провадження стосовно суддів у випадках, передбачених Законом. При цьому Рада юстиції покликана не лише забезпечувати добір кандидатів на посади суддів, а й бути гарантом їх незалежності при відправленні правосуддя» [9, с. 15].

В.І. Шишкін також наголошує на призначенні Вищої ради юстиції забезпечувати незалежність суддів від можливого тиску представників державної влади, проявів корпоративності у формуванні суддівського корпусу [14, с. 86].

12 січня 2015 р. Президент України П.О. Порошенко підписав Указ «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», метою якої є впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України

на провідні позиції у світі. Дана Стратегія передбачає 62 реформи і програми, серед яких судова реформа є однією з восьми пріоритетних, що «зумовлено необхідністю утвердження справедливого та неупередженого суду в Україні, створення дієвого механізму судового захисту прав і свобод людини та громадянина на засадах верховенства права, повернення довіри до судової влади з боку українських громадян, а також реалізації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» [15]. Метою судової реформи є реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів задля практичної реалізації принципів верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справ незалежним та неупередженим судом. Реформа має забезпечити функціонування судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейській системі цінностей та стандартів захисту прав людини. В Стратегії зазначається, що на першому етапі реформи буде проведено невідкладне оновлення законодавства, спрямоване на відновлення довіри до судової влади в Україні; а на другому етапі відбудуться системні зміни в законодавстві: прийняття нової Конституції України та на основі відповідних конституційних змін – нових законів, що стосуються судоустрою та судочинства, інших суміжних правових інститутів.

Вже 12 лютого 2015 р. був прийнятий Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким з метою підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд було внесено зміни до низки нормативно-правових актів, що регулюють здійснення правосуддя в державі, а також до Законів України «Про Вищу раду юстиції» та «Про судоустрій і статус суддів».

Але, як зазначає В.С. Караваєв, представник Національного інституту стратегічних досліджень, «для утвердження справедливого та неупередженого суду в Україні необхідно створити сприятливі умови для перетворення Вищої ради юстиції в автономний управлінський орган, який забезпечить формування високопрофесійного й відповідального суддівського корпусу, гарантування його незалежності при здійсненні правосуддя» [15]. Як стверджує вчений, «у зв'язку зі зміною статусу Вищої ради юстиції (формування її складу, зміна її повноважень, передача повноважень Вищої кваліфікаційної комісії суддів України до сфери її відання тощо) постає потреба й приведення назви фактично новостворюваного конституційного органу у відповідність до низки висновків Венеціанської комісії та Консультативної ради європейських суддів – Рада судової влади України, Вища рада правосуддя України чи Вища судова рада України» [15].

2 червня 2016 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», яким були внесені зміни у відповідні статті Конституції України стосовно здійснення правосуддя. В оновленій редакції статті 131 Основного Закону на зміну Вищій раді юстиції приходить Вища рада правосуддя, статус якої регулюється окремим Законом України «Про Вищу раду правосуддя» від 21 грудня 2016 р. З прийняттям Закону про зміни до Конституції України 2 червня 2016 р. був прийнятий і новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів», яким визначено організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд.

Згідно положень цього Закону при здійсненні правосуддя суди є незалежними (стаття 6 Закону). Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу,

тиску або втручання, що, зокрема, забезпечується особливим порядком його призначення, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень (стаття 48 Закону). Такими повноваженнями наділена Вища рада правосуддя як «колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» [16]. Такий статус Вищої ради правосуддя в повній мірі відповідає європейським стандартам у сфері гарантування незалежного та неупередженого правосуддя.

Як зазначає член Вищої ради правосуддя Л. Швецова, «Вищу раду правосуддя можна назвати унікальною для Європи інституцією, оскільки вона була створена на основі рекомендацій Ради Європи. Також не можна оминати значення для інституційного розвитку вітчизняного законодавства рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України», завдяки якому було суттєво реформовано процедури, що стосуються суддівської кар'єри, дисциплінарної відповідальності судді. Зокрема, запроваджено принцип правової визначеності у контексті дисциплінарної процедури, усунуто політичний вплив на питання кар'єри судді, впроваджено механізми захисту суддівської незалежності тощо» [17].

Таким чином, можна зробити наступні **висновки**. Незалежність суддів стосовно як влади, суспільства в цілому, так і сторін будь-якої судової справи як основний принцип верховенства права є гарантією належного та законного здійснення прав та свобод, поваги до прав людини та неупередженого застосування права.

Належним методом гарантування незалежності суддів можна вважати створення незалежного органу, значну частину чи більшість складу якого мають становити судді, що матиме вирішальний вплив на відбір, призначення та підвищення суддів на посаді.

Література:

1. *Основні принципи незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства (2015). Київ. 19-23.*
2. *Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. на 1098 засіданні заступників міністрів). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства (2015). Київ. 41-50.*
3. *Європейська хартія про статус суддів (Рада Європи, 1998 рік). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства (2015). Київ. 27-31.*
4. *Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів, від 10 липня 1998 року. Модельний кодекс. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства (2015). Київ. 32-40*
5. *Велика хартія суддів. Консультативна рада європейських суддів. Основоположні принципи (прийнята у Страсбурзі, 17 листопада 2010 року КРЕС (2010). Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства (2015). Київ. 67-69.*
6. *Рекомендація (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.94 року). Офіційний сайт Верховної*

- Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323> (2020, березень, 12).
7. *Висновок №10 (2007) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо судової ради на службі суспільства*. Офіційний сайт судової влади України. <https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf> (2020, березень, 12).
 8. *Закон про статус суддів 1992* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 8, 56.
 9. Назаров, І.В. (2005). *Правовий статус Вищої ради юстиції*. Харків.
 10. *Закон про Вищу раду юстиції 1998* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 25, 146.
 11. Опаленко, Д.А. (2016). *Контрольна влада в Україні: від Вищої ради юстиції до Вищої ради правосуддя*. Одеса.
 12. Колесниченко, В.М. (2011). Формування складу Вищої ради юстиції за європейськими стандартами. *Вісник Вищої ради юстиції*, 3 (7), 6-24.
 13. *Закон про судоустрій України 2002* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 27-28, 180.
 14. Шишкін, В.І. (1996). Конституційні напрями розвитку структури системи правосуддя України. *Вісник Академії правових наук*, 7, 78-87.
 15. Караваєв, В.С. (2014). Щодо вдосконалення конституційного статусу Вищої ради юстиції. Аналітична записка. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-vdoskonalennya-konstituciynogo-statusu-vischoi-radi-yusticii#_ftn19> (2020, березень, 12).
 16. *Закон про Вищу раду правосуддя 2016* (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*, 7-8, 50.

17. ВРП – унікальна для Європи інституція, створена на основі новітніх рекомендацій РЄ для судових рад. (2019). *Юридична газета*, 36 (690). <<https://yur-gazeta.com/interview/vrp--unikalna-dlya-evropi-instituciya-stvorena-na-osnovi-novitnih-rekomendaciy-re-dlya-sudovih-rad.html>> (2020, березень, 12).

References:

1. *Osnovni pryntsypy nezalezhnosti sudovykh orhaniv (Skhvaleni rezoliutsiiamy 40/32 ta 40/146 Heneralnoi Asamblei OON vid 29 lystopada ta 13 hrudnia 1985 roku)*. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochnstva (2015). Kyiv. 19-23. [in Ukrainian].
2. *Rekomendatsiia CM/Rec (2010) 12 Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo suddiv: nezalezhnist, efektyvnist ta obov'iazky (ukhvalena Komitetom Ministriv Rady Yevropy 17 lystopada 2010 r. na 1098 zasidanni zastupnykiv ministriv)*. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochnstva (2015). Kyiv. 41-50. [in Ukrainian].
3. *Yevropeiska khartiia pro status suddiv (Rada Yevropy, 1998 rik)*. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochnstva (2015). Kyiv. 27-31. [in Ukrainian].
4. *Poiasniuvalna zapyska do Yevropeiskoi khartii pro status suddiv, vid 10 lypnia 1998 roku. Modelnyi kodeks*. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochnstva (2015). Kyiv. 32-40. [in Ukrainian].
5. *Velyka khartiia suddiv. Konsultatyvna rada yevropeiskykh suddiv. Osnovopolozhni pryntsypy (pryiniata u Strasburzi, 17 lystopada 2010 roku KRIES (2010))*. Yevropeiski ta mizhnarodni standarty u sferi sudochnstva (2015). Kyiv. 67-69. [in Ukrainian].
6. *Rekomendatsiia (94) 12 «Nezalezhnist, diievist ta rol suddiv», ukhvalena Komitetom Ministriv Rady Yevropy na 518 zasidanni zastupnykiv ministriv 13.10.94 roku)*. Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady

- Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323 [in Ukrainian]. (2020, March, 12).
7. *Vysnovok №10 (2007) Konsultatyvnoi rady yevropeiskykh suddiv do uvahy Komitetu Ministriv Rady Yevropy shchodo sudovoi rady na sluzhbi suspilstva. Ofitsiynyy sayt sudovoi vlady Ukrayiny*. [The official website of the Judiciary of Ukraine]. Retrieved from https://court.gov.ua/userfiles/visn_10_2007.pdf [in Ukrainian]. (2020, March, 12).
 8. *Zakon pro status suddiv 1992 (Verkhovna Rada Ukrainy)*. [Law on the Status of Judges 1992 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine], 8, 56. [in Ukrainian].
 9. Nazarov, I.V. (2005). *Pravovyi status Vyshchoi rady yustytsii* [Legal status of the High Council of Justice]. Kharkiv. [in Ukrainian].
 10. *Zakon pro Vyshchu radu yustytsii 1998 (Verkhovna Rada Ukrainy)*. [Law on the High Council of Justice 1998 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine], 25, 146. [in Ukrainian].
 11. Opalenko, D.A. (2016). *Kontrolna vlada v Ukraini: vid Vyshchoi rady yustytsii do Vyshchoi rady pravosuddia*. [Controlling Authority in Ukraine: From the High Council of Justice to the High Council of Justice]. Odesa. [in Ukrainian].
 12. Kolesnychenko, V.M. (2011). *Formuvannia skladu Vyshchoi rady yustytsii za yevropeiskymy standartamy* [Formation of the composition of the High Council of Justice by European standards]. *Visnyk Vyshchoi rady yustytsii* [Bulletin of the High Council of Justice], no. 3 (7), 6-24. [in Ukrainian].

13. *Zakon pro sudoustrii Ukrainy 2002* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the Judiciary of Ukraine 2002 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine], 27-28, 180. [in Ukrainian].
14. Shyshkin, V.I. (1996). Konstytutsiini napriamy rozvytku struktury systemy pravosuddia Ukrainy [Constitutional directions of development of the structure of the justice system of Ukraine]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk* [Bulletin of the Academy of Legal Sciences], no. 7, 78-87. [in Ukrainian].
15. Karavaiev, V.S. (2014). Shchodo vdoskonalennia konstytutsiinoho statusu Vyshchoi rady yustytsii. Analitychna zapyska [On improving the constitutional status of the High Council of Justice. Analytical note]. Retrieved from https://niss.gov.ua/doslidzhennya/politika/schodo-vdoskonalennya-konstituciynogo-statusu-vischoi-radi-yusticii#_ftn19 [in Ukrainian]. (2020, March, 12).
16. *Zakon pro Vyshchu radu pravosuddia 2016* (Verkhovna Rada Ukrainy). [Law on the High Council of Justice 2016 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of Verkhovna Rada of Ukraine], 7-8, 50. [in Ukrainian].
17. VRP – unikalna dlia Yevropy instytutsiia, stvorena na osnovi novitnikh rekomendatsii Rle dlia sudovykh rad [GRP is a unique institution for Europe, created on the basis of the latest CoE recommendations for judicial councils]. (2019). *Yurydychna hazeta* [Law Gazette], no 36 (690). Retrieved from <https://yur-gazeta.com/interview/vrp--unikalna-dlya-evropi-instituciya-stvorena-na-osnovi-novitnih-rekomendacyi-re-dlya-sudovih-rad.html> [in Ukrainian]. (2020, March, 12).

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

УДК 616.2-053,2:616,9-036,1

ДИНАМІКА САТУРАЦІЇ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ У ДІТЕЙ ПРИ РЕСПІРАТОРНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ

Горішний І. М.

<http://orcid.org/0000-0002-9306-4702>

igorgorishniy97@gmail.com

кандидат медичних наук, доцент, Чернишов О. В.

<http://orcid.org/0000-0001-9427-486X>

stramosliab@gmail.com

Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Україна,
Миколаїв

У статті досліджено кореляцію насиченості периферичної крові киснем із тривалістю терапії в умовах стаціонару при захворюваннях дихальної системи, котрі ускладнюються різними типами дихальної недостатності, у дитячому віці. Описано особливості динаміки сатурації у випадках неускладненого перебігу негоспітальної пневмонії, бронхопневмонії, обструктивного бронхіту. Стаття буде корисною при складанні прогнозу перебігу зазначених патологій та виборі відповідної терапії.

Ключові слова: сатурація; дихальна недостатність; пульмонологія; пульсоксиметрія; бронхіт; пневмонія; бронхопневмонія.

Горишний И. Н.; кандидат медицинских наук, доцент, Чернышов О. В. Динамика сатурации периферической крови у детей при

респираторных инфекционных заболеваниях / Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Украина, Николаев

В статье исследована корреляция насыщенности периферической крови кислородом с продолжительностью терапии в условиях стационара при заболеваниях дыхательной системы, которые осложняются различными типами дыхательной недостаточности, в детском возрасте. Описаны особенности динамики сатурации в случаях неосложненного течения внебольничной пневмонии, бронхопневмонии, обструктивного бронхита. Статья будет полезной при составлении прогноза течения указанных патологий и выборе соответствующей терапии.

Ключевые слова: сатурация; дыхательная недостаточность; пульмонология; пульсоксиметрия; бронхит; пневмония бронхопневмония.

I. Horishniy; O. Chernyshov, PhD of Medical Sciences, Dynamics of saturation of the peripheral blood in children whih suffer from respiratore infections diseases / Petro Mohyla Black Sea National University, Ukraine, Mykolaiv

The article examines the correlation of peripheral blood oxygen saturation with the duration of inpatient therapy for respiratory diseases that are complicated by different types of respiratory failure in childhood. Features of dynamics of saturation in cases of uncomplicated course of non-hospital pneumonia, bronchopneumonia, and obstructive bronchitis are described. The article will be useful in compiling a prognosis of these pathologies and selecting the appropriate therapy.

Key words: saturation; respiratory failure; pulmonology; pulseoximetry; bronchitis; pneumonia; bronchopneumonia.

Вступ. Дихальна недостатність(ДН) як патофізіологічний синдром, який виникає при захворюваннях бронхо-легеневої системи, супроводжується зниженням насиченості периферичної крові киснем, що порушує метаболізм організму. Перебіг гострих респіраторних захворювань може супроводжуватися розвитком гострої дихальної недостатності(ГДН) [1]. Гостра дихальна недостатність – стан організму, що виникає протягом декількох хвилин чи годин, за якого посилена функція апарату зовнішньої вентиляції недостатньо забезпечує адекватний потребам організму газообмін або він досягається внаслідок максимального напруження компенсаторних механізмів. По суті, дихальна недостатність може розвинути у разі ушкодження будь-якого відділу дихальної системи чи ланцюга системи забезпечення зовнішнього дихання [2].

Особливо негативна дія гіпоксії респіраторного генезу спостерігається у дітей, адже у зв'язку із інтенсивними процесами росту та розвитку стабільне забезпечення киснем усіх функціональних систем є вкрай важливим. Для правильної стратегії лікування, в тому числі клінічно доцільної терапії, у дитячій пульмонології необхідне створення достовірного прогнозу динаміки загального стану пацієнта, що неодмінно залежить від сатурації периферичної крові. Клінічні спостереження вказують на те, що рівень сатурації у хворих із ДН під час лікування відновлюється у різні терміни залежно від нозології патології, типу порушень функції зовнішнього дихання, індивідуальних особливостей організму. Існує потреба у встановленні закономірностей та характерних особливостей динаміки рівня сатурації для найбільш поширених дитячих захворювань пульмонологічного профілю, зокрема обструктивного бронхіту(J 20.9 за МКХ 10), бронхопневмонії(J 18.0 за МКХ 10) та пневмонії(J 18.9 за МКХ 10).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є оцінка кореляції рівня сатурації периферичної крові при синдромі ДН, що спричинений найбільш поширеними інфекційними захворюваннями бронхо-легеневої системи[3] серед дітей із тривалістю стаціонарного лікування згідно з міжнародними стандартами. Увага приділялася медикаментозній терапії, спрямованій на щонайшвидше усунення синдрому ДН [4].

Виклад основного матеріалу. Досліджено рівень сатурації периферичної крові($Sp O_2$) серед 20 дітей віком від 5 до 18 років, котрі перебували на стаціонарному лікуванні у алерго-пульмонологічному відділенні Миколаївської обласної дитячої клінічної лікарні із клінічно встановленими діагнозами: обструктивний бронхіт(J 20.9), бронхопневмонія(J 18.0), негоспітальна пневмонія(J 18.9). Клінічно встановлено мікробну(бактеріальну) етіологію захворювань у всіх випадках, відповідно до якої здійснювалась стаціонарна терапія, насамперед антибіотикотерапія. Слід зазначити, що стратегія лікування кожного окремого пацієнта базувалася на принципах індивідуальності, рекомендацій МОЗ України, зокрема № 128 від 19.03.2007 р. [5]. Відповідно до сучасних поглядів, додаткове включення лікарських засобів до стандартної терапії може бути виправданим лише в ситуаціях, при яких ефективність цих препаратів доведена з сучасних позицій доказової медицини [6]. Усі пацієнти мали ускладнення основного захворювання у вигляді синдрому дихальної недостатності I - II ступенів, що підтверджено клінічно під час спірометрії. Також проведено визначення рівня сатурації серед дітей, котрі не мають патології дихальної системи - 10 осіб(контрольна група). Мінімальний зареєстрований рівень сатурації під час досліджень склав 78%, а максимальний 99% відповідно.

Під час проведення пульсоксиметрії використовувався пульсоксиметр моделі «Неасо CMS 50B». Відповідно до міжнародних

стандартів у нормі $Sp O_2 \geq 95\%$ для всіх вікових категорій. Клінічна інтерпретація результатів сатурації визначалася за такою класифікацією: 100–95% – нормальний рівень, 94–90% – помірна капілярна гіпоксемія, 89–85% – виражена капілярна гіпоксемія, нижче 85% – глибока капілярна гіпоксемія [7].

Згідно з клінічно обґрунтованими діагнозами та даними спірометрії пацієнти дослідної групи розподілені на три підгрупи:

1. Пацієнти, хворі на обструктивний бронхіт з переважанням обструктивного типу порушень функції зовнішнього дихання(10 осіб);
2. Пацієнти, хворі на бронхопневмонію(згідно з міжнародними дослідженнями бронхопневмонія є причиною розвитку синдрому гострої ДН у 42,6% випадків у діапазоні усіх патологій зазначених у МКХ 10[8]) з переважанням змішаного типу порушень функції зовнішнього дихання(4 особи);
3. Пацієнти, хворі на негоспітальну пневмонію з переважанням рестриктивного типу порушень функції зовнішнього дихання(6 осіб).

Вимірювання рівня $Sp O_2$ проводилося на другу, четверту та сьому добу перебування у стаціонарі і відповідно лікування згідно з нозологією захворювання кожного пацієнта. Результати дослідження сатурації серед усіх трьох підгруп наведені у таблиці 1:

Таблиця 1

Середнє значення $Sp O_2$ по підгрупах на другу, четверту та сьому добу перебування на стаціонарному лікуванні

Доба перебування у стаціонарі	Друга	четверта	сьома
1 підгрупа(бронхіт)	86,9%	96,4%	98,4%
2 підгрупа(пневмонія)	87,5%	90,3%	94,3%
3 підгрупа(бронхопневмонія)	86,5%	95%	96%

Аналізуючи отримані результати[9], на другу добу перебування у стаціонарі спостерігаємо зниження сатурації до рівня 86,5-87,5% в усіх трьох підгрупах.

На четверту добу стаціонарної терапії у пацієнтів із переважанням обструктивних та змішаних порушень функції зовнішнього дихання рівень сатурації встановлювався у межах норми ($\geq 95\%$). У пацієнтів із рестриктивними порушеннями(хворі на негоспітальну пневмонію) рівень сатурації підвищився, але знаходився менше норми(90,3%).

На сьому добу дослідження у пацієнтів першої підгрупи середній рівень сатурації досяг 98,4%(норма), другої підгрупи – 94,3%(нижче норми), третьої підгрупи – 96%(норма). Клінічно спостерігалось, що відновлення рівня сатурації у пацієнтів, хворих на бронхопневмонію(третя підгрупа), відбувалося повільніше, порівняно з пацієнтами із діагнозом обструктивного бронхіту(перша підгрупа).

Під час дослідження серед контрольної групи середній рівень $Sp O_2$ склав 98,4%.

Висновки та пропозиції. Після проведення дослідження були отримані наступні результати: під час стаціонарної терапії інфекційних респіраторних захворювань, що супроводжуються дихальною недостатністю, у дітей підвищення рівня сатурації периферичної крові відбувається швидше серед пацієнтів у клініці котрих переважає обструктивний компонент порушення функції зовнішнього дихання, порівняно із пацієнтами з вираженим рестриктивним типом порушення. При прогнозі перебігу хвороби та виборі стратегії медикаментозної терапії слід враховувати, що при лікуванні згідно з міжнародних стандартів у хворих із бронхообструктивним синдромом рівень сатурації нормалізується на протязі перших чотирьох днів лікування.

Клінічно спостерігається, що динаміка сатурації у кожного пацієнта індивідуальна. Тому існує необхідність подальшого вивчення швидкості

впливу терапії на сатурацію як показник ефективності функції зовнішнього дихання у пацієнтів пульмонологічного профілю.

Література:

1. James Schneider, Todd Sweberg, Acute Respiratory Failure(2013) Critical Care Clinics, 29 (2) , 167-183. <https://doi.org/10.1016/j.ccc.2012.12.004>.
2. Марушко Ю.В. (2015). Гостра дихальна недостатність у дітей. Здоров'я України, (вересень), 40-42.
3. Кумар В., Аббас А., Астер Д.(2018), Основи патології за Роббінсоном(І. Сорокіна, С. Гичка, І.Давиденко пер. з англ.). Київ: ВСВ Медицина.
4. Villar, JesúsAguilar, Gerardo et al.(2020) Dexamethasone treatment for the acute respiratory distress syndrome: a multicentre, randomised controlled trial. The Lancet Respiratory Medicine, Volume 0, Issue 0.
5. Про затвердження клінічних протоколів надання медичної допомоги за спеціальністю «Пульмонологія». (Наказ Міністерства охорони здоров'я України) № 128 (від 19.03.2007). Вилучено з <http://www.ifp.kiev.ua/doc/staff/MOZ-128-19032007>.
6. Дзюблик О. Я., Гуменюк М. І., Капітан Г. Б., Недлінська Н. М., Ячник В. А., Денисова О. В., Мухін О. О., Сухін Р. Є. (2019). Патогенетичні аспекти лікування хворих на негоспітальну пневмонію. Український пульмонологічний журнал, (2) 19-24.
7. Майданник В.Г., Мітюряєва І.О., Гнилоскуренко А.В., Качалова О.С., Демчук С.М., Альюсеф М.Х. (2017). Скринінг показників стану периферичної кисневої сатурації та мікроциркуляції у дітей дошкільного віку. Науково-практичний журнал для педіатрів та лікарів загальної практики – сімейної медицини, (1-2), 35-36.
8. Jatinder Singh, Vaneeta Bhardwar, Parveen Sobti, Puneet A Pooni(2014) Clinical Profile and Outcome of Acute Respiratory Failure in Children: A

Prospective Study in a Tertiary Care Hospital, (Volume 3, Number 2), 46-50. <https://doi.org/10.14740/ijcp145w>.

9. Лапач С. Н., Чубенко А. В., Бабич П. Н. (2001). Статистические методы в медико–биологических исследованиях с использованием Excel. Киев : Морион(с. 346).

References:

1. James Schneider, Todd Sweberg, Acute Respiratory Failure(2013) Critical Care Clinics, 29 (2) , 167-183. [in English].
2. Marushko Yu.V. (2015). Hostra dykhalna nedostatnist u ditei [Acute respiratory failure in children]. Zdorov'ia Ukrainy [Health of Ukraine], 9, 40-42. [in Ukrainian].
3. Kumar V., Abbas A., Aster D.(2018), Osnovy patolohii za Robbinsonom[Robbins basic pathology]. (I. Sorokina, S. Hychka, I.Davydenko per. z anhl.). Kyiv: VSV Medytsyna. [in Ukrainian].
4. Villar, JesúsAguilar, Gerardo et al.(2020) Dexamethasone treatment for the acute respiratory distress syndrome: a multicentre, randomised controlled trial. The Lancet Respiratory Medicine, Volume 0, Issue 0. [in English].
5. Pro zatverdzhennia klinichnykh protokoliv nadannia medychnoi dopomohy za spetsialnistiu «Pulmonolohiia».(Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy) № 128 (vid 19.03.2007). [On approval of clinical protocols for the provision of medical care in the specialty "Pulmonology". (Decree of the Ministry of Health of Ukraine)]. [in Ukrainian]. Retrieved from <http://www.ifp.kiev.ua/doc/staff/MOZ-128-19032007>.
6. Dziublyk O. Ya., Humeniuk M. I., Kapitan H. B., Nedlinska N. M., Yachnyk V. A., Denysova O. V., Mukhin O. O., Sukhin R. Ye. (2019). Patohenetychni aspekty likuvannia khvorykh na nehospitalnu pnevmoniiu. [Pathogenetic aspects of treatment of patients with non-hospital

- pneumonia]. Ukrainskyi pulmonolohichnyi zhurnal[Ukrainian pulmonary journal], (2) 19-24. [in Ukrainian].
7. Maidannyk V.H., Mitiuriaieva I.O., Hnyloskurenko A.V., Kachalova O.S., Demchuk S.M., Aliusef M.Kh. (2017). Skryninh pokaznykiv stanu peryferychnoi kysnevoi saturatsii ta mikrotsyrkuliatsii u ditei doshkilnoho viku. [Screening of peripheral oxygen saturation and microcirculation in preschool children]. Naukovo-praktychnyi zhurnal dlia pediatriv ta likariv zahalnoi praktyky – simeinoi medytsyny [Research Journal for Pediatricians and General Practitioners - Family Medicine], (1-2), 35-36. [in Ukrainian].
 8. Jatinder Singh, Vaneeta Bhardwar, Parveen Sobti, Puneet A Pooni(2014) Clinical Profile and Outcome of Acute Respiratory Failure in Children: A Prospective Study in a Tertiary Care Hospital, (Volume 3, Number 2), 46-50. <https://doi.org/10.14740/ijcp145w>. [in English].
 9. Lapach S. N., Chubenko A. V., Babych P. N. (2001). Statystycheskye metody v medyko–byolohycheskykh yssledovanyiakh s yspolzovanyem Excel [Statistical methods in biomedical research using Excel]. Kyev. Moryon. [in Russian].

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

УДК 378.4

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З НАЦІОНАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ У ВНЗ

кандидат педагогічних наук, доцент, Дяченко А. В.

<http://orcid.org/0000-0003-4496-5931>

diachenko.alla@ya.ru

Київська державна академія декоративно – прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, Україна, Київ

Висвітлено основні завдання професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну у вищих навчальних закладах. Зазначено, що навчальні дисципліни при підготовці бакалаврів мають бути спрямовані на формування всіх компонентів фахового дизайнерського мислення, а також на професійно-особистісні властивості, які забезпечують активізацію творчих процесів. Сформовано складові структури розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну. Виокремлено особливості застосування комплексного підходу в навчально-виховному процесі. Наведено провідні школи, які здійснюють підготовку бакалаврів з вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу. Розглянуто приклади застосування національних мотивів в роботах студентів ВНЗ. Визначено компетенції, якими повинен володіти випускник напряму дизайн. Вказано перспективні напрями підготовки бакалаврів з національного дизайну у вітчизняних ВНЗ. Надано пропозиції щодо ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні.

Ключові слова: дизайн, національна культура, студент, навчальна діяльність, компетентність, фахівець.

A. Diachenko, PhD of Pedagogical Science, Experience of formation of training in foreign design education / Kyiv State Academy of Arts and Design named after Mikhailo Boychuk, Kyiv, Ukraine

The article considered the essence of the concept of "shaping», its structure and principles. It is noted, that the project-shaping is continued by machine replication, and for the implementation of projects, the latest technologies are developed. It is noted that the result of technologies is mass production. The analysis of the foreign experience of formatting the replication in design education (UK, USA, Italy, Germany, Japan, Scandinavian countries) has been analyzed. It is emphasized that the goals and content of the formatting of replication can be transformed under the influence of socio-cultural changes, constantly enriched with new pedagogical concepts, and the decision of problems of qualitative professional training of designers will contribute to the creation of national design schools within the dynamic design education system. The use of foreign experience in the theory and practice of Ukrainian design education and design in general is proposed.

Key words: education, design, formatting, design education, duplication, form, experience, student, design school.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань модернізації системи вищої професійної освіти є підготовка професійно компетентного фахівця, здатного адаптуватися в складних соціокультурних обставинах. Враховуючи сучасні вимоги до випускника, які висуваються під впливом ситуації на ринку праці, проблема професійної підготовки бакалавра стає особливо актуальною. В умовах

комплексного підходу у закладах вищої освіти виникає необхідність перегляду і переосмислення змісту професійної підготовки бакалаврів у галузі національного дизайну.

Становлення національного дизайну нині стало перед альтернативою, в межах якої жоден вибір не відкриває оптимальних можливостей розвитку, а вихід на шлях формування оригінальних напрямів важкий через сильну конкуренцію з дизайном розвинутих країн. У сучасних економічних умовах розвитку країни національний дизайн потребує державної підтримки. Формуванню національної своєрідності у дизайні перешкоджають, перш за все, сучасні технології. Проте прояви національної специфіки у дизайні можливі і завжди будуть [6, с. 101]. Для вирішення проблеми необхідно провести дослідження, що складатиметься з завдань, що дають змогу: сформуванню складові структури розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну; виокремити характерні риси застосування комплексного підходу в навчально-виховному процесі; навести провідні школи, які здійснюють підготовку бакалаврів з вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу; розглянути приклади застосування національних мотивів в роботах студентів ВНЗ; вказати перспективні напрями підготовки бакалаврів з національного дизайну у вітчизняних ВНЗ; надати пропозиції щодо ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасні проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з національного дизайну в Україні досліджують Є. Антонович [1], Ю. Галімов [2], Н. Дерев'янка [3], С. Зінченко, Т. Козак, Т. Мала, Т. Ніколаєва [4-5], Є. Омельницька, В. Прусак [6-8], О. Трошкін, О. Фурса [10], С. Чирчик, Т. Шафранська [5], О. Швець та ін. Проте недослідженими або малодослідженими

залишаються проблеми професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну у ВНЗ України на основі комплексного підходу.

Метою статті є висвітлення основних завдань професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну у вищих навчальних закладах на основі комплексного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасному дизайні існує багато різних національних версій: так званий італійський, німецький, англійський, скандинавський, японський, американський дизайн. Національна ідентичність існувала завжди, проте саме в дизайні ясніше визначаються локальні особливості, обумовлені традиціями, що відображають специфічні національні відмінності [5, с. 141].

На сьогодні національній ідентичності відводиться окреме місце в системі професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну. Але, на нашу думку, у вищих навчальних закладах (ВНЗ) не забезпечується необхідний рівень готовності бакалаврів до виробничо-технологічної діяльності. В процесі викладання спеціальних дисциплін студентам-дизайнерам викладачі ВНЗ відчують певні труднощі в актуалізації знань про сутність виробничо-технологічної діяльності. В результаті, випускнику або доводиться насилу адаптуватися на новому місці, або здобувати додаткову освіту, або влаштовуватися на роботу не за своїм напрямом.

Тому в ході вивчення дисциплін професійного циклу, майбутній дизайнер повинен опанувати практикою вирішення професійних завдань, оскільки саме при вивченні спец-предметів студент отримує досвід життєвих проблем, проходить первинну професійну і соціальну адаптацію, що істотно впливає на рівень формування його готовності до виробничо-технологічної діяльності.

Навчальні дисципліни при підготовці фахівців з національного дизайну мають бути спрямовані на формування всіх компонентів

фахового дизайнерського мислення, а також на професійно-особистісні властивості, які забезпечують активізацію творчих процесів. Цілеспрямоване проектно-образне мислення дизайнерів повинно розвиватись на протязі всього терміну навчання, в практичній та теоретичній діяльності [10]. Однією з умов, які забезпечують формування креативного фахового проектно-образного мислення майбутніх фахівців з національного дизайну, є орієнтація змісту підготовки на тематику, що базується на вивченні, використанні та адаптації національної культури та народних промислів до потреб сучасного дизайну.

У вищих навчальних закладах, при підготовці бакалаврів з національного дизайну, на розвиток творчого фахового мислення скероване вивчення дисциплін історії мистецтв та матеріальної культури, теорії формоутворення, художнього проектування та проектної графіки. Важливим аспектом виконання проектних робіт, в розвитку проектно-образного мислення, є вивчення традицій декоративно-прикладного мистецтва, формування професійних дизайнерських навичок, що має конкретне національне спрямування. Доцільним є внесення тем і практичних завдань, що базуються на зразках декоративно-прикладного мистецтва та національної культури, що сприяють формуванню культури етнодизайну [1, с. 210].

Враховуючи вищезазначене, завданнями професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну у ВНЗ повинні стати:

- формування фахівців, які легко адаптуються до нових професійних умов;
- підготовка затребуваних фахівців, що підвищують статус навчального закладу;
- формування навичок самостійної роботи, самоосвіти та самовдосконалення;
- формування вмінь користуватися інноваційними розробками;

- формування навичок розуміння обов'язків, завдань, оцінки їх значущості, знання засобів досягнення мети.

Студентів, крім засвоєння спеціальних художніх навичок, необхідно навчити:

- прагнути створити красивий, естетичний продукт, використовуючи наукові відкриття в області хімії, матеріалознавства, технології та ін.;

- орієнтуватися в області специфіки ВНЗ (що нового і корисного створено, як це працює);

- співпрацювати з людьми, які створюють провідні наукові розробки, вміти розуміти їх вимоги і задовольняти запити в області національного дизайну готового продукту.

Відмітимо, що підготовка бакалаврів з національного дизайну не може зводитися тільки до художньо-творчих умінь. Сучасний дизайнер повинен володіти цілим комплексом знань і умінь, що включає спеціальні технологічні та інженерно-технічні знання; знання організаційно-технічного характеру. Дизайнер повинен бути універсальним фахівцем, різнобічно розвиненим. Крім цього в ньому повинні бути розвинені такі особистісні якості, які дозволяли б йому бути успішним і затребуваним фахівцем.

Усе це передбачає суттєву зміну як змісту, так й організації вузівського життя студентів, тобто формування комплексного підходу до навчально-виховного процесу в підготовці бакалаврів. Тому структуру розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну можна побачити на рис. 1.

При комплексному підході до професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну абсолютною цінністю є невідчужені від особистості знання, а сама людина розглядається «через призму особистості того, кого навчають, – її потреб, мотивів, здібностей,

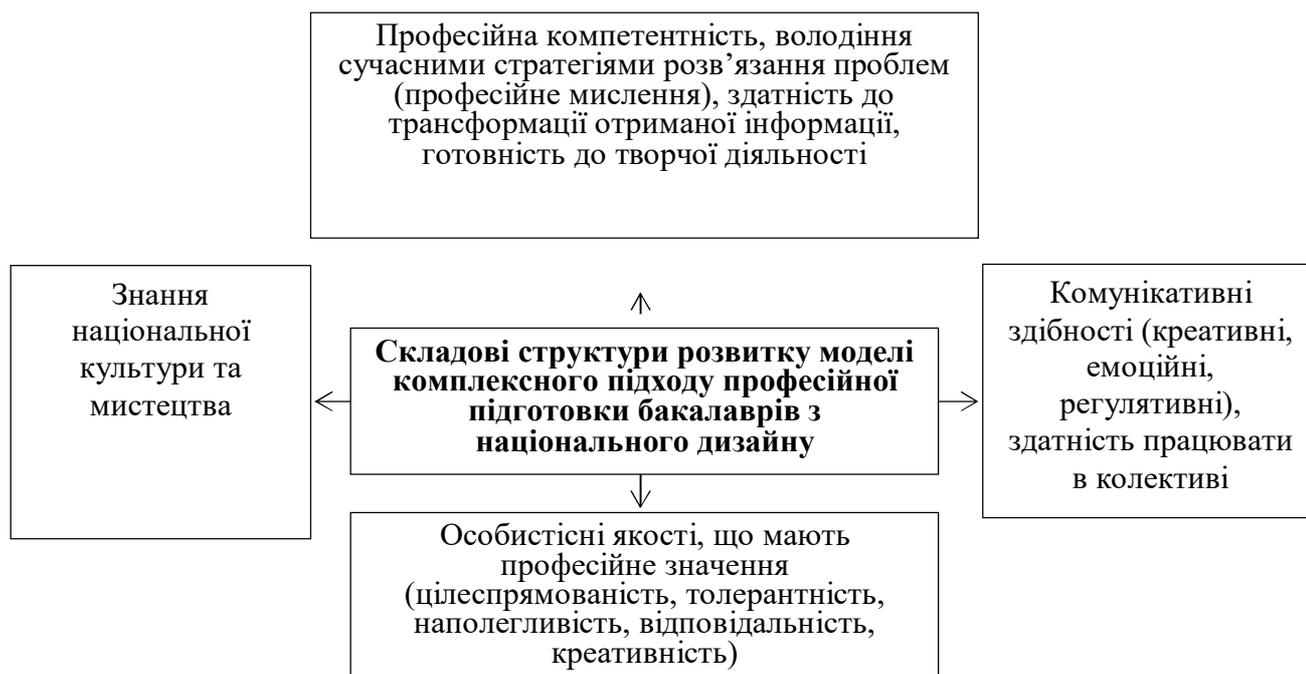

Рис.1. Складові структури розвитку моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну

Джерело: складено автором на основі [5; 7]

активності, інтелекту та інших особливостей». Весь процес навчання побудовано на комплексному підході, спрямовано на формування потреб студентів у навчанні і зацікавленості в одержанні знань [2]. Вищезазначене, на нашу думку, надає змогу говорити про формування ціннісної функції моделі комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну.

Ми вважаємо, що на основі комплексного підходу (в якому реалізується ціннісна функція процесу підготовки) можна, по-перше, здійснювати вивчення явищ з точки зору закладених у них можливостей задоволення потреб особистості, по-друге – займатись вирішенням завдань гуманізації суспільства. Ціннісну функцію моделі комплексної підготовки підкреслює і перевага діалогічної форми спілкування, яка є основною під час дидактичного процесу та за допомогою якої відбувається вільний обмін думками і враженнями, стимулювання різних

форм пізнавальної активності на заняттях, розвиток навичок співробітництва під час спільної діяльності, комунікативних вмінь, соціального досвіду. Комплексний підхід до підготовки бакалаврів сприяє забезпеченню сприятливої морально-психологічної атмосфери на заняттях, реалізації принципу позитивного емоційного тла навчання, створення такого навчально-методичного забезпечення занять, яке допомогло б студенту уникнути фізичних перевантажень та психологічного дискомфорту.

Основні аспекти комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну нині є надзвичайно актуальними, оскільки з успішною їх реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині самостійно досягати тієї чи іншої життєвої мети, творчо самоутверджуватися у різних соціальних сферах. Комплексний підхід до підготовки повинен забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості студента, виходячи з виявлених його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання та наочної діяльності, спілкування і взаємодії, ґрунтуючись на: визнанні за навчанням визначального основного джерела (детермінанти) розвитку особистості та визначенні механізму засвоєння (інтеріоризації) повчальних дій як основного джерела розвитку особистості; розкритті індивідуальності фахівця і створенні найбільш сприятливих умов для розвитку та формування особистості студента заздалегідь заданими (планованими) якостями, властивостями, здібностями; розумінні розвитку (вікового, індивідуального) як нарощування знань, умінь, навичок (збільшення їх обсягу, ускладнення змісту) й опанування соціально-значущих еталонів у вигляді понять, ідеалів, зразків поведінки; у навчанні кожного студента на рівні актуалізованих (в ідеалі – потенційних) можливостей, виокремленні типових характеристик особистості і пристосуванні навчання до

типологічних особливостей різних груп фахівців; якісно іншій практиці взаємодії між суб'єктами навчально-виховного простору; особистість включається в навчальний процес як суб'єкт, як активний його учасник, відповідальний за результати. Вона – суб'єкт свого власного розвитку [2].

З нашої точки зору, комплексний підхід професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну полягає у тому, щоб в навчально-виховному процесі відштовхуватись від особистих особливостей, що притаманні кожному студенту, а також навчати його враховуючи потенційні можливості, які необхідно актуалізувати.

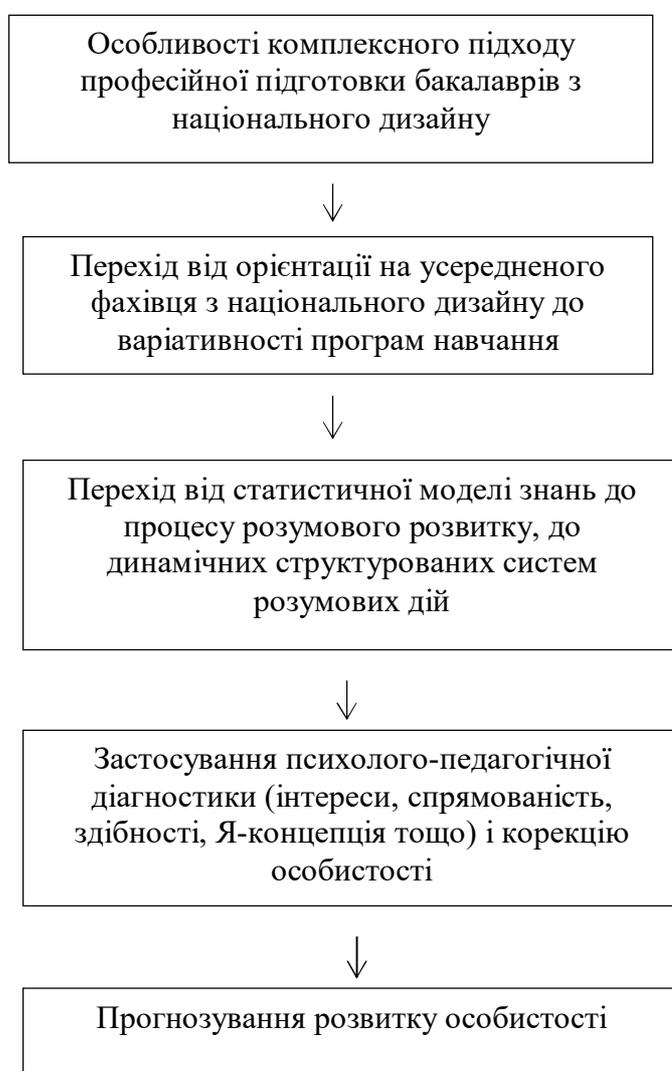

Рис. 2. Особливості комплексного підходу професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну

Джерело: складено автором на основі [2; 3; 8]

Комплексний підхід професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну є засобом та умовою індивідуалізації навчання. Його особливості можна побачити на рис. 2.

Вказаний підхід повинен бути гнучким та рухомим, дозволяючи викладачу в процесі навчання підходити індивідуально до кожного студента і сприяти спільній активізації навчальної групи. Диференційована організація навчальної діяльності, з одного боку, ураховує особливості когнітивної сфери особистості студентів, їх психологічні особливості, з іншого – до уваги беруться індивідуальні запити особистості, її можливості й інтереси в дизайнерській сфері. При диференційованій організації навчальної діяльності ці два аспекти є взаємопов'язаними.

Так, провідними школами підготовки бакалаврів з вітчизняного дизайну на основі комплексного підходу можна вважати Львівську національну академію мистецтв, Київський національний університет культури і мистецтв, Харківську державну академію дизайну і мистецтв, Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, Київський національний університет технологій та дизайну та інші.

У Харківській державній академії дизайну та мистецтв функціонує кафедра «Дизайн» бакалаврів з національного дизайну. У її основі лежить принцип персоніфікації навчання, що базується на прагненні творчої особистості до самоствердження завдяки індивідуально-персоніфікованій діяльності. На практиці це виявляється в тому, що студент обирає найбільш близький йому проектно-художній метод, а викладач – найбільш ефективний педагогічний метод. Це, в свою чергу, призводить до утворення певного типу проектнообразного мислення, що враховує модливість студентів визначати властиві їм методи творчого самовираження, характерні для їх професійної спрямованості.

Незважаючи на передовий досвід формування професійного мислення у бакалаврів з дизайну в Харківській державній академії дизайну та мистецтв, на жаль, можна констатувати про його майже одиничний характер. Здійснений нами аналіз навчальних планів та програм підготовки бакалаврів з національного дизайну в інших ВНЗ свідчить про спрямованість навчання студентів на формування традиційних для педагогіки вищої школи компонентів – професійних знань та професійних умінь, що й зазначено в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця, й недостатню орієнтацію на формування в них професійного мислення.

На сьогодні в Концепції розвитку національного дизайну в Україні зазначено, що професійний рівень дизайн-освіти передбачає цілеспрямовану підготовку фахівців, які безпосередньо працюють у сферах дизайнерської практики, науки та освіти. З огляду на перспективу економічного зростання виникає необхідність підготовки відповідної кількості фахівців з дизайну різної спеціалізації. Існуюча практика відкриття нових спеціалізацій з дизайну носить, у більшості випадків, недостатньо системний характер. Це зумовлює необхідність розробки обґрунтованої системи спеціалізацій у цій сфері, формування стандартів з освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм зі спеціальності «Дизайн», спрямованих на всебічний професійний розвиток фахівців [3, с. 118].

Формування компетентності є умовою підготовки бакалаврів з національного дизайну до професійної діяльності. Перш за все, розглянуті документи державного стандарту, а саме «Стандарт вищої освіти України за напрямом підготовки 022 «Дизайн», де вказано ряд компетенцій, якими повинен володіти випускник напряму дизайн. Стандартом зазначено інтегральні (здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі дизайну, або у

процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій і методів дизайну та характеризується комплексністю та невизначеністю умов), загальні (здатність зберігати та примножувати культурно-мистецькі, екологічні, моральні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя) та спеціальні (фахові) (здатність використовувати сучасне програмне забезпечення для створення об'єктів дизайну; здатність здійснювати колористичне вирішення майбутнього дизайн-об'єкта; здатність досягати успіху в професійній кар'єрі, розробляти та представляти візуальні презентації, портфоліо власних творів, володіти підприємницькими навичками для провадження дизайн-діяльності) компетентності [9].

Тобто основою формування сучасної моделі дизайнера є національно свідомо спрямованість професійної діяльності, що характеризує ставлення до оточуючої дійсності, організації проектного процесу, відповідних культурних цінностей своєї нації. Професійні компетентності включають в себе здатність до діяльності в проектній сфері, наявність спеціальних знань і навичок, комплекс індивідуальних особливостей, що забезпечують високу ефективність подальшої фахової діяльності [4]. Показники національно орієнтованої підготовки, трансформуючись в професійні компетентності, розглядаються як основа розвитку фахової майстерності майбутнього фахівця з національного дизайну. Так, фахову майстерність майбутнього спеціаліста, стилізацію та трансформацію української етнічної тематики в дизайні одягу можна побачити на прикладі робіт студентів кафедри

«Дизайн і технології» Київського національного університету культури і мистецтв.

Кафедра є однією з найбільш відомих кафедр факультету дизайну, в роботі якої поєднується багаторічний досвід підготовки фахівців для модельного бізнесу, нові методики, технології та матеріали. Кафедрою поглиблено розглядаються всі складові створення вітчизняного стилю та іміджу, розробляються колекції прет-а-порте, прет-а-порте-де люкс, реалізуються авангардні та арт-проекти театрального та видовищного костюмів. На кафедрі працюють видатні проектувальники-практики, мистецтвознавці, фахівці фешн-бізнесу, знані спеціалісти в галузі дизайну.

Відмітимо, що знання знакових елементів національної культури широко використовуються в дослідницько-проектній діяльності студентів спеціальності «Дизайн». Творчо осмислені елементи етнодизайну включені в експериментальні розробки дизайн-проектів видовищного костюма для Національного оркестру народних інструментів України, співочого ансамблю «Калина», костюмів представницької делегації «Євро-2012», парадної форми прикордонної служби України, міжнародних конкурсів «Печерські каштани», «Погляд у майбутнє», «Українських тижнів моди» та інших цікавих проектів [5, с. 146].

Основними перспективними напрямками підготовки бакалаврів з національного дизайну у вітчизняних вищих навчальних закладах є її:

- гуманізація – розвиток гуманітарного світобачення, загальної культури, моральної відповідальності, естетичного чуття, просторово-часової уяви, вільного володіння засобами відображення інформації;
- культурологізація – використання культуротворчих чинників, передусім таких, як мовні, національно-архетипні, символічні засоби вираження всезагального;

- екологізація – засвоєння основ екології, реалізація екологічного підходу до творення речей та об'єктів життєдіяльності людини, розвиток екологічного мислення;
- соціологізація – утвердження національного дизайну як соціальної характеристики сучасного суспільства [8].

З нашої точки зору, у вказаних напрямках відображається тенденція сучасної вітчизняної дизайн-освіти, що полягає у вирішенні першочергового завдання підготовки бакалаврів з національного дизайну – сформуванню у них професійне, проектно-образне мислення.

Сьогодні для ефективного розвитку дизайн-освіти в Україні необхідно на державному рівні усвідомити й визнати важливість підготовки бакалаврів з національного дизайну, всебічно підтримувати та покращувати матеріально-технічну базу вищих навчальних закладів до рівня європейських. Адже не секрет, що останнім часом відбувається процес переорієнтації потенційних абітурієнтів ВНЗ України на закордонні.

Висновки. Таким чином, комплексний підхід до професійної підготовки бакалаврів з національного дизайну у ВНЗ орієнтує педагогічний процес на продуктивний розвиток людини, підвищення можливостей формування особистості, її адаптації в сучасному динамічному суспільстві, надає можливість сприймати людину як цілісну й унікальну особистість, закласти початкові основи стратегії досягнення вершин індивідуального розвитку особистості в інтелектуально-пізнавальній, емоційній та мотиваційній сферах. Продуктом такої організації процесу навчання виступає розвиваюча особистість, підготовлена до універсальної фахової діяльності.

Перспективами подальших досліджень є проблема комплексної підготовки майбутніх фахівців з національного дизайну у вищих школах зарубіжних країн.

Література:

1. Антонович Є.А. (2011) Дослідження синтезу дизайну і технологій у системі неперервної дизайн-освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія « Мистецтвознавство»*, С. 208-215.
2. Галімов Ю.А. (2011) Комплексний підхід до забезпечення якості підготовки фахівців. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. №4.*
3. Дерев'янка Н.В. (2015) Вітчизняний та зарубіжний досвід формування професійного мислення дизайнера у процесі фахової підготовки. *Вісник Запорізького національного університету. №2 (25).* С. 116-124.
4. Колосніченко М.В., Ніколаєва Т.В. (2017) Становлення та розвиток моди на зламі століть: український концепт. *Легка промисловість. Індустрія моди. №3.* С. 20-24.
5. Ніколаєва Т.В., Шафранська Т.В., Ніколаєва Т.І. (2019) Національні традиції як основа підготовки фахівців з дизайну одягу. *Мистецтвознавство. Технічні науки. №1.* С.140-149.
6. Прусак В.Ф. (2007) Підготовка дизайнерів у вищих навчальних закладах (методологічні підходи). *Вісник ХДАДМ. № 7.* С. 98-104.
7. Прусак В.Ф. (2017) Становлення та розвиток дизайн-освіти в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.). *Вісник Львівської національної академії мистецтв. Вип. 31.* С.71-82.
8. Прусак В.Ф. (2006) Організаційно-педагогічні засади підготовки дизайнерів у вищих навчальних закладах України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.н.: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Ів.-Франківськ, 24 с.
9. Стандарт вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн». URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/022-dizayn-bakalavr.pdf> (дата звернення: 20.01.2020).

10. Фурса О.І. (2004) Особистісний підхід до професіонального розвитку майбутнього дизайнера. *Педагогіка: психологія професійної освіти*. № 6. С. 101-106.

References:

1. Antonovich, E.A. (2011). Doslidzhennya sintezu dizaynu i tehnologiy u sistemi neperervnoyi dizayn-osviti [Research of synthesis of design and technologies in the system of continuous design education]. *Naukovi zapiski Ternopilskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu im. Volodimira Gnatyuka*, 208-215 [in Ukrainian].
2. Galimov, Yu.A. (2011). Kompleksniy pidhid do zabezpechennya yakosti pidgotovki fahivtsiv [A comprehensive approach to ensuring the quality of training of specialists]. *Visnik Natsionalnoyi akademiyi Derzhavnoyi prikordonnoyi sluzhbi Ukrayini*, 4 [in Ukrainian].
3. Derev'yanko, N.V. (2015). Vitchiznyaniy ta zarubizhniy dosvid formuvannya profesiynogo mislennya dizaynera u protsesi fahovoyi pidgotovki [Domestic and foreign experience of forming the professional thinking of a designer in the process of professional training]. *Visnik Zaporizkogo natsionalnogo universitetu*, 2 (25), 116-124 [in Ukrainian].
4. Kolosnichenko M.V., Nikolaeva T.V. (2017). Stanovlennya ta rozvitok modi na zlami stolit: ukrayinskiy kontsept [ormation and development of fashion at the turn of the century: Ukrainian concept]. *Legka promislovist. Industria modi*, 3, 20-24 [in Ukrainian].
5. Nikolaeva T.V., Shafranska T.V., Nikolaeva T.I. (2019). Natsionalni traditsiyi yak osnova pidgotovki fahivtsiv z dizaynu odyagu [National traditions as the basis of training for designers of clothing]. *Mistetstvoznavstvo*, 1. S.140-149 [in Ukrainian].

6. Prusak, V.F. (2007). Pidgotovka dizayneiv u vischih navchalnih zakladah (metodologichni pidhodi) [Training of designers in higher education institutions (methodological approaches)]. *Visnik HDADM*, 7, 98-104 [in Ukrainian].
7. Prusak, V.F. Stanovlennya ta rozvitok dizayn-osviti v Ukrayini (kinets XX – pochatok XXI st.) [Formation and development of design education in Ukraine (end of XX - beginning of XXI century)]. *Visnik Lvivskoyi natsionalnoyi akademiyi mistetstv*, 31, 71-82 [in Ukrainian].
8. Prusak, V.F. (2006). Organizatsiyno-pedagogichni zasadi pidgotovki dizayneriv u vischih navchalnih zakladah Ukrayini [Organizational and pedagogical principles of designers training in higher educational establishments of Ukraine]: avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ped.n.: spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodika profesiynoyi osviti». Iv.-Frankivsk [in Ukrainian].
9. Standart vischoyi osviti pershogo (bakalavrskogo) rivnya, galuzi znan 02 «Kultura I mistetstvo» za spetsialnistyu 022 «Dizayn» [Higher education standard of the first (bachelor) level, field of knowledge 02 "Culture and art" in the specialty 022 "Design"]. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni_standarty/12/21/022-dizayn-bakalavr.pdf [in Ukrainian].
10. Fursa, O.I. (2004). Osobistisniy pidhid do profesionalnogo rozvitku maybutnogo dizaynera [A personal approach to the professional development of a future designer]. *Pedagogika: psihologiya profesiynoyi osviti*, 6, 101-106 [in Ukrainian].

УДК 159.923.2:001.8

ГЕНДЕРНІ ТА ВІКОВІ ВІДМІННОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри,

Садова М. А.

<http://orcid.org/0000-0002-4297-7317>

sadova83@ukr.net

Одеський інституту міжрегіональної Академії управління персоналом

Україна, Одеса

В статті розкрито сутність гендерних відмінностей депресивних станів особистості за критерієм Т Стьюдента, а також вікових відмінностей за критерієм Н Крускала Уолліса. Обґрунтовано результати емпіричних досліджень за кожним із запропонованих психодіагностичних тестів: «Шкала реактивної і особистісної тривожності» Ч. Д. Спілбергера в модифікації Ю. Л. Ханіна. Шкала депресії Бека (Beck Depression Inventory). «Методика диференційної діагностики депресивних станів» Зунге в адаптації Т. І. Балашової. «Шкала оцінки депресії» Монтгомері-Асберга

Ключові слова: гендерні та вікові відмінності, депресивні стани, критерій Т Стьюдента, Н-критерій Крускала-Уолліса.

Доктор психологических наук, доцент, профессор кафедры, Садовая М. А., Гендерные и возрастные различия депрессивных состояний личности / Одесский институт Межрегиональной академии управления персоналом Украина, Одесса.

В статье раскрыта сущность гендерных различий депрессивных состояний личности по критерию Т Стьюдента, а также возрастных

различий по критерию *H* Крускала Уоллиса. Обоснованно результаты эмпирических исследований по каждому из предложенных психодиагностических тестов: «Шкала реактивной и личностной тревожности» Ч. Д. Спилбергера в модификации Ю. Л. Ханина. Шкала депрессии Бека (*Beck Depression Inventory*). «Методика дифференциальной диагностики депрессивных состояний» Зунг в адаптации Т. И. Балашовой. «Шкала оценки депрессии» Монтгомери-Асберга

Ключевые слова: гендерные и возрастные различия, депрессивные состояния, критерий *T* Стьюдента, *H*-критерий Крускала-Уоллиса.

M. A. Sadova, Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor, Gender and age differences of depressive states of personality / Odessa Institute of Interregional Academy of Personnel Management Ukraine, Odessa.

*The article reveals the essence of gender differences of depressive states of personality by *T* Student's criteria, as well as age differences by *N* Kruskal Wallis. The results of empirical studies on each of the proposed psychodiagnostic tests are substantiated: Chad Spielberger's scale of reactive and personal anxiety, modified by Yu. Beck Depression Inventory. "Methods of Differential Diagnosis of Depressive States" Zunge in *T* adaptation Balashova. Montgomery-Asberg's Depression Assessment Scale*

Keywords: gender and age differences, depressive states, Student's *T* test, Kruskal-Wallis *H*-test.

Постановка проблеми

Поява депресії на стадії реабілітації у хімічно-залежних клієнтів і вирішення зазначеної проблеми методами тілесно-орієнтованої

психотерапії виражається в значному інтересі, який представляє дана проблема для психології та психотерапії.

Депресія, як і інші емоційні розлади і інтерес, який представляє дана проблема для психології і порушення поведінки досить часто зустрічаються у людей різних вікових груп, різних соціальних рівнів і саме симптоми депресії можуть стати перешкодою на шляху до одужання хімічно-залежних клієнтів і повернення нормального розвитку та функціонування особистості.

Недостатнє розкриття проблеми у сфері психологічної науки та практики зумовлює неповноту врахування специфіки депресивного стану, особливо на стадії реабілітації, не як медичної, а як психологічної проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Науково-психологічні дослідження проблематики депресивних розладів особистості здійснюються у різних напрямках: виявлення причин, визначення симптоматики, опис різних форм депресії, розробка методів та шляхів її подолання. Зокрема, у працях Баскакова В., 1993, Сандомирського М., 2007, Малкіна-Пих І., 2017) розкрито сутність підліткових депресивних станів. Причини депресивних розладів особистості вивчали: Баскаков В., 1993, Сандомирський М., 2007, Малкіна-Пих І., 2017). Наукові підходи до подолання депресій особистості представлено у працях Карвасарського Б., 2000, Лоуена О., 2018, Шубіна Є., 2007, Старовойтова А., 2002 та інші). Концептуальні уявлення про депресивні стани як психологічного розладу також визначали теоретико-методологічну базу нашої роботи (Карвасарський Б., 1990, Леонгард К., 2016, Лічко О., 2012, Підмазін С., 2000, Покрас М., 2007).

Мета статті: здійснити диференційний аналіз гендерних та вікових відмінностей особистості.

Виклад основного матеріалу статті.

У дослідженнях Н. І. Данниківа депресія – це захворювання, при якому людина тривалий час (не менше двох тижнів) відчувається пригнічено, втрачає інтерес до занять, які раніше приносили задоволення, а також не може робити повсякденні справи [2, с. 58].

Депресія за Л.М. Покрас – захворювання емоційної сфери, головним проявом якого є стійке зниження та пригнічення настрою, що супроводжується спадом загального рівня активності [7, с. 149].

Гендерні відмінності депресивних станів особистості за критерієм Т Стьюдента

За допомогою математико-статистичного аналізу, нами було виявлено певні гендерні відмінності депресивних станів особистості у відповідях респондентів під час виконання і обраних нами для аналізу тестів. Згідно з отриманими результатами, між чоловіками та жінками є певні відмінності за показниками депресивних станів У таблиці 1 представлені ті показники, за якими існують більш значні відмінності між чоловіками та жінками. Проаналізуємо гендерні відмінності за опитувальником. Див табл. 1.

Таблиця 1

Гендерні відмінності за опитувальником «Шкала оцінки депресії» Монтгомері-Асберга

№	Шкали	Чоловіки у %	Жінки у %
1.	Візуальний смуток	45	55
2.	Словесний смуток	47	53
3	Внутрішня напруга	69	31
4	Погіршення сну	40	60
5	Порушення апетиту	43	57
6	Суїцидальні думки	62	38
7	Песимістичні думки	41	59

8	Труднощі концентрації	55	45
9	Утомленість	40	60
10	Нездатність переживати почуття	62	38

Ми бачимо з аналізу таблиці, що:

- візуальний смуток при депресії більш характерний для жінок (55%) ніж чоловіків (45 %);
- словесний смуток при депресії більш характерний також для жінок (53%) ніж чоловіків (47%);
- внутрішня напруга більш характеризує маскулінні якості, тому і домінує у чоловіків (69%) на відміну від жінок (31%);
- погіршення сну більш характеризує фемінні якості, тому і домінує у жінок (60%) на відміну від чоловіків (40%);
- порушення апетиту характеризує більше жінок (57%) на відміну від чоловіків (43%);
- суїцидальні думки домінують у чоловіків (62%) на відміну від жінок (38%);
- песимістичні думки характеризують більше жінок (59%) на відміну від чоловіків (41%);
- труднощі концентрації домінують у чоловіків (55%) на відміну від жінок (45%);
- утомленість характеризує більше жінок (60%) на відміну від чоловіків (40%);
- нездатність переживати почуття домінують у чоловіків (62%) на відміну від жінок (38%).

Проаналізуємо гендерні відмінності за опитувальником «Шкала реактивної і особистісної тривожності» Ч.Д.Спілбергера в модифікації Ю.Л.Ханіна. Див табл. 2.

Таблиця 2

**Гендерні відмінності досліджуваних за опитувальником
«Шкала реактивної і особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера в
модифікації Ю.Л. Ханіна**

№	Шкали	Чоловіки	Жінки
		у %	у %
1.	Реактивна тривожність	68	32
2.	Особистісна тривожність	38	62

Ми бачимо з аналізу таблиці, що за шкалою реактивної тривожності у чоловіків значно вищий відсоток тривоги (68) на відміну від жінок (32); а шкала особистісної тривоги за результатами досліджень домінує саме у жінок (62) як вродженої властивості особистості (38).

Проаналізуємо гендерні відмінності за опитувальником «Шкала депресії» Бека. Див табл. 3.

Таблиця 3

**Гендерні відмінності досліджуваних за опитувальником
«Шкала депресії» Бека**

№	Шкали	Чоловіки у	Жінки у %
		%	
1.	Когнітивно-афективна субшкала	57	43
2.	Субшкала соматичних проявів депресії	66	34

Ми бачимо з аналізу таблиці, що за когнітивно-афективною шкалою у чоловіків значно вищий відсоток депресії (57 на відміну від жінок (43); а субшкала соматичних проявів депресії домінує саме у чоловіків (66) на відміну від жінок (34).

Проаналізуємо гендерні відмінності за опитувальником «Методика диференційної діагностики депресивних станів» Зунге в адаптації Т.І. Балашової. Див табл. 4.

Таблиця 4

**Гендерні відмінності досліджуваних за методикою
«Диференційної діагностики депресивних станів» Зунге в
адаптації Т.І. Балашової**

№	Шкали	Чоловіки у %	Жінки у %
1.	Рівень депресії	42	58

Здійснюючи аналіз таблиці, з шкалою депресії у жінок значно вищий відсоток (58 на відміну від чоловіків (42) – це свідчить про те, що у жінок більшою мірою проявляються з різних позицій депресія.

На наступному етапі нашого дослідження ми виявили вплив тривоги на депресивний стан особистості. Див табл. 5.

Таблиця 5

Особливості впливу тривоги на депресивний стан особистості

Шкали	Типи тривоги	
	Особистісний тип тривоги	Ситуативний тип тривоги
Рівень депресії в балах	78,39 ^{***}	51,92 ^{**}

(Примітка:*** – $p \leq 0,001$; ** – $p \leq 0,01$; * – $p \leq 0,05$ за критерієм F-Фішера).

Виходячи з аналізу таблиці ми бачимо, що для особистісного типу тривоги характерний високий рівень депресії за критерієм F-Фішера (78,39), а менш прояв себе ситуативний тип тривоги (51,92). Ми аргументуємо такі результати досліджень тим, що при тривога наявна

завжди при особистісному типі і в залежності від діяльності і способі життя – ситуативному типі.

Відмінності в депресивних станах хімічно-залежних клієнтів за віковим діапазоном за Н-критерієм Крускала-Уолліса

Це одне із найбільш розповсюджених захворювань на землі. За оцінкою експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, у всьому світі депресивні стани переживають близько 500 мільйонів людей. Статистика свідчить, що найбільше депресією страждають люди у віці 20–59 років, а максимальне число зазначеного стану приходить на період 20-39 років [5, с.101].

Н-критерій Крускала-Уолліса призначений для оцінки відмінностей одночасно між трьома, чотирма вибірками за рівнем будь-якої ознаки.

Він дозволяє встановити, що рівень ознаки змінюється при переході від групи до групи, але не вказує на напрямок цих змін.

Критерій Н іноді розглядається як непараметричний аналог методу дисперсійного однофакторного аналізу для незв'язних вибірок. Іноді його називають критерієм «суми рангів».

Цей критерій є продовженням критерію U на більшу, ніж 2, кількість вибірок, які зіставляються. Якщо відмінності між вибірками випадкові, суми рангів не будуть відрізнятися досить істотно, оскільки високі і низькі ранги рівномірно розподіляться між вибірками. Але якщо в одній із вибірок переважатимуть низькі значення рангів, в іншій – високі, а в третій – середні, то критерій Н дозволить встановити ці відмінності [361 с. 56].

Ми взяли за основу 2 різні вікові категорії досліджуваних, які розподілились в 2 групи: 20-30 років, 31-50 років. У наведених нижче таблицях висвітлюється кількість осіб, які взяли участь у дослідженні: досліджуваних віком 20-30 ми опитали по 30 осіб, досліджуваних віком 31-50 років - також 30 осіб.

Здійснимо детальний аналіз результатів досліджень у відмінностях за віковим діапазоном від 20-50 років за нижчеподаними опитувальниками.

У таблиці 6 подано вікові відмінності в депресивних станах за «Шкала оцінки депресії» Монтгомері-Асберга.

Таблиця 6

Вікові відмінності у депресивних станах за опитувальником «Шкала оцінки депресії» Монтгомері-Асберга

Шкали	Вік	Середній ранг	Асимпт. знч. за Н
1. Візуальний смуток	20-30 років	244,20	,000 ***
	31-50 років	132,43	
2. Словесний смуток	20-30 років	196,23	,069 *
	31-50 років	229,10	
3. Внутрішня напруга	20-30 років	127,85	,000 ***
	31-50 років	210,05	
4. Погіршення сну	20-30 років	110,12	,000 ***
	31-50 років	217,30	
5. Порушення апетиту	20-30 років	202,24	,004***
	31-50 років	238,39	
6. Суїцидальні думки	20-30 років	240,94	,000 ***
	31-50 років	219,96	
7. Песимістичні думки	20-30 років	179,12	,000***
	31-50 років	237,38	
8. Труднощі концентрації	20-30 років	221,46	,000***
	31-50 років	286,00	
9. Утомленість	20-30 років	179,12	,000***
	31-50 років	237,38	
10. Нездатність переживати почуття	20-30 років	201,46	,000***
	31-50 років	246,00	

Виходячи з отриманих даних таблиці, можна сказати, що результати опитувальника за Н-критерієм Крускала-Уолліса на одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$) проявили себе майже всі шкали такі як: нездатність переживати почуття, візуальний смуток, внутрішня напруга, погіршення сну, порушення апетиту, суїцид альні думки, песимістичні думки, труднощі концентрації, утомленість.

І лише 1 шкала автономія проявила себе на десятивідсотковому рівні за Н-критерієм Крускала-Уолліса ($p \leq 0,1$) – це словесний смуток.

Щоб побачити більш детальну інформацію вікових відмінностей особистості за опитувальником «Шкала оцінки депресії», варто проаналізувати середні ранги за двома віковими категоріями досліджуваних: 20-30 років, 31-50 років. Співвіднесемо середні рангові показники зі шкалами опитувальника та віком:

- шкала візуального смутку проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в молодій категорії віком 20-30 років (244) більше ніж в категорії 31-50 років (132);
- шкала словесного смутку проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (229) більше ніж в категорії 20-30 років (196);
- шкала внутрішньої напруги проявила себе в найбільшій мірі в старшій віковій категорії 31-50 років (210) більше ніж в категорії 20-30 років (127);
- шкала погіршення сну проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (217) більше ніж в категорії 20-30 років (196);
- шкала порушення апетиту проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (238) більше ніж в категорії 20-30 років (202);

- шкала суїцидальні думки проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в молодій категорії віком 20-30 років (240) більше ніж в категорії 31-50 років (219);
- шкала песимістичні думки проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (237) більше ніж в категорії 20-30 років (179);
- шкала труднощі концентрації проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (286) більше ніж в категорії 20-30 років (221);
- шкала утомленості проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (237) більше ніж в категорії 20-30 років (179);
- шкала нездатності переживати почуття проявила себе в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 31-50 років (246) більше ніж в категорії 20-30 років (201).

Отже, підсумовуючи вище зазначене, варто відмітити, що вікові відмінності за методикою «Шкала оцінки депресії» Монтгомері-Асберга проявились за всіма шкалами і депресивний настрій в більшості шкал підпорядковують старшу вікову категорію від 30-50 років.

У таблиці 7 подано вікові відмінності в депресивних станах за опитувальником «Шкала реактивної і особистісної тривожності».

Таблиця 7

Вікові відмінності в депресивних станах за опитувальником «Шкала реактивної і особистісної тривожності» Ч.Д. Спілбергера в модифікації Ю.Л. Ханіна

Шкали	Вік	Середній ранг	Асимпт. знч. за Н
1. Реактивна тривожність	20-30 років	244,43	,000 ***
	31-50 років	132,20	

2. Особистісна тривожність	20-30 років	196,23	,069 *
	31-50 років	229,10	

Виходячи з отриманих даних таблиці, можна сказати, що результати опитувальника за Н-критерієм Крускала-Уолліса на одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$) проявила себе шкала реактивної тривожності, а на 10% рівні ($p \leq 0,1$) – особистісна тривога.

Здійснимо аналіз таблиці за середнім рангом значень кожної шкали:

- реактивна тривога характерна в найбільшій мірі за середнім рангом в молодшій віковій категорії 20-30 років (244) більше ніж в категорії 30-50 років (131);

- особистісна тривога характерна в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 30-50 років (229) більше ніж в категорії 20-30 років (196).

У таблиці 8 подано вікові відмінності в депресивних станах за опитувальником «Шкала депресії» Бека.

Таблиця 8

**Вікові відмінності в депресивних станах за опитувальником
«Шкала депресії» Бека**

Шкали	Вік	Середній ранг	Асимпт. знч. за Н
1. Когнітивно-афективна субшкала	20-30 років	132,43	,000 ***
	31-50 років	244,20	
2. Субшкала соматичних проявів депресії	20-30 років	196,23	,069 *
	31-50 років	229,10	

Виходячи з отриманих даних таблиці, можна сказати, що результати опитувальника за Н-критерієм Крускала-Уолліса на одновідсотковому рівні ($p \leq 0,01$) проявила себе когнітивно-афективна субшкала, а на 10% рівні ($p \leq 0,1$) – субшкала соматичних проявів депресії.

Здійснимо аналіз таблиці за середнім рангом значень кожної шкали:

- когнітивно-афективна субшкала характерна в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 30-50 років (244) більше ніж в категорії 20-30 років (132);
- субшкала соматичних проявів депресії характерна в найбільшій мірі за середнім рангом в старшій віковій категорії 30-50 років (229) більше ніж в категорії 20-30 років (196).

У таблиці 9 подано вікові відмінності в депресивних станах за опитувальником «Методика диференційної діагностики депресивних станів» Зунге.

Таблиця 9

**Вікові відмінності у депресивних станах за опитувальником
«Методика диференційної діагностики депресивних станів» Зунге
в адаптації Т.І. Балашової**

1. Рівень депресії	20-30 років	132,43	,000 ***
	31-50 років	244,20	

Шкала рівня депресії за Н-критерієм Крускала-Уолліса спрацювала на одновідсотковому рівні значущості ($p \leq 0,01$) і проявила себе більше у старшій віковій категорії (244) ніж в молодшій (132).

Висновки

Нами здійснений диференційний аналіз гендерних відмінностей клієнтів з хімічною залежністю до проведення тілесно-орієнтованої терапії, за рахунок якого ми виявили, що у жінок більш характерні саме зовнішні прояви депресії на відміну від чоловіків, які менш емоційні і переносять проблему хімічної залежності в собі, не випускаючи надміру негативні депресивні емоції на зовні.

За віковим діапазоном, диференційний аналіз проблеми полягає в тому, що ми досліджували 2 вікові категорії: від 20-30 років та від 30-50 років. За результатами досліджень ми бачимо, що хімічно-залежні клієнти більш депресивні майже за всіма шкалами саме у старшій віковій

категорії (30-50 років) на відміну від молодшої (20-30 років).

Література:

1. Александер Ф. М. (2012). *Психосоматическая медицина. Принципы и практическое применение* [пер. с англ. С.Могилевского]. Москва, ЭКСМО-Пресс.
2. Данників Н. І. (1997). *Безсоння, депресія, невроз*. Москва, Рипол Класик, 240.
3. *Депресія* [ред. Пері А., Руксталис М. та інших]. (2000). Пер. з англ. Москва: Мир, 215.
4. Ігумнова О. Б. (2014). *Генеза негативних психічних станів студентів та їх психокорекція: дис. на здоб. наук. ступ. канд. психол. наук: спец. 19.00.07*. Хмельницький національний університет. Хмельницький, 275.
5. Карвасарский Б.Д. (2000). *Психотерапевтическая энциклопедия* [Под ред. Б.Д. Карвасарского]. 2-е издание. Санкт-Петербург, Питер, 500.
6. Мафсон, Л., Моро Д. (2003). *Підліток і депресія. Міжособистісна психотерапія*. Москва, ЕКСМО, 320.
7. Покрасс М. Л. (2001). *Активна депресія. Добра сила туги*. Москва, Самара, 320.

References:

1. Aleksander F. M. (2012). *Psykhosomatycheskaia medytsyna. Pryntsypi y praktycheskoe prymenenye* [per. s anhl. S.Mohylevskoho]. Moskva. EKSMO-Press. [in Russian].
2. Danykiv N. I. (1997). *Bezsonnia, depresiia, nevroz*. Moskva. Rypol Klasyk. [in Russian].
3. *Depresiia* [Red. Peri A., Rukstalis M. ta inshykh]. (2000). Per. z anhl. Moskva. Myr. [in Russian].

4. Ihumnova O. B. (2014). *Heneza nehatyvnykh psykichnykh staniv studentiv ta yikh psikhokorektsiia: dys. na zdob. nauk. stup. kand. psykhol. nauk: spets. 19.00.07.* Khmelnytskyi natsionalnyi universytet. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
5. Karvasarskiy B.D. (2000). *Psihoterapevticheskaya entsiklopediya* [Pod red. B.D. Karvasarskogo]. 2-e izdanie. Sant-Piterburg. Piter. [in Russian].
6. Mafson, L., Moro D. (2003). *Pidlitok i depresiiia. Mizhosobystisna psykhoterapiia.* Moskva. EKSMO. [in Russian].
7. Pokrass M. L. (2001). *Aktivna depresiya. Dobra sila tugi.* Moskva. Nauka. [in Russian].

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА

УДК 793. 38 (4-11) «18»

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПОВІЛЬНОГО ВАЛЬСУ В КОНТЕКСТІ ЗАРОДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТИЛЮ БАЛЬНИХ ТАНЦІВ

кандидат мистецтвознавства, доцент, Павлюк Т. С.

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна, Київ

<https://orcid.org/0000-0002-3940-9159>

24caratsofart@gmail.com

На основі аналізу британських фахових видань «The Dancing Time» та «Dancing World» 1910–1920-х рр. досліджено процес формування та затвердження техніко-технічних аспектів вальсової варіації, відомої нині як «Повільний вальс». Висвітлено особливості переходу до сучасної варіативної форми вальсу в процесі зародження Міжнародного стилю бальних танців як художньої та соціокультурної форми крізь призму взаємодії танцювальних традицій і новаторських практик. Застосовано комплексну методику, що включає використання загальнотеоретичних та конкретно наукових методів пізнання (історичний, культурологічний, порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний, еволюційний та ін. методи).

Ключові слова: бальний танець, «Повільний вальс», англійський стиль, вчителі танцю, «The Dancing Time».

T. Pavlyuk, PhD of Arts, Associate, Formation and development of slow waltz in the context of becoming english ballroom dancing style / Kyiv National University culture and arts, Ukraine, Kyiv

Based on the analysis of the English press of the 1910-1920's (the professional edition of "The Dancing Time"), the process of formation and approval in the early 1920's of key characteristics of the ballroom dance "Slow Waltz" in the choreographic and socio-cultural context. The features of the transition to the modern variant form of waltz in the process of becoming English style of ballroom dance as a social and artistic form through the prism of interaction of dance traditions and innovative practices are highlighted. A complex methodology was applied, including the use of general theoretical and specifically scientific methods of cognition (source, historical, cultural, comparative-historical, comparatively-typological, evolutionary and other methods).

Keywords: Ballroom Dance, Slow Waltz, English Style, Dance Teachers, The Dancing Time.

Вступ. До появи офіційно затвердженої кодифікації бальні танці в Лондоні часів Першої світової війни та перших повоєнних років представляли собою комплекси різноманітних практик, що на відміну від провінційних були переважно рухомі та гібридні в соціальному житті столиці. Саме в цих комплексах та поза їх межами окремі персони та організації популяризували власні хореомузичні переваги в конкурентній боротьбі за затвердження культурної влади. Головною метою було естетизувати та упорядкувати англійські бальні танці.

Надзвичайна увага провідних теоретиків і практиків танцю – Ф. Річардсона, мадам Вендик, Б. Хардінг та ін. була приділена спробам визначити та рекомендувати форму вальсу, що поєднувалася б із дискретною хореомузичною ідентичністю та стилістичними вимогами сучасного бального танцю.

Проблематика становлення англійського вальсу досліджувалася багатьма зарубіжними науковцями. Наприклад, К. Мартін у дослідженні

«Як виграв вальс: на шляху до естетики вальсу» («How the Waltz Has Won: Towards a Waltz Aesthetic», 2010 р.) на основі американських джерел 1860–1915 рр. розглядає питання «присвоєння, нейтралізації та комодифікації» бальних танців; Т. Букленд у статті «Як виграв вальс: трансмутації та набутки стилю в ранньому англійському сучасному бальному танці» («How the Waltz was Won: Transmutations and the Acquisition of Style in Early English Modern Ballroom Dancing», 2018 р.) аналізує хореологічні аспекти танцю «Англійський вальс» та виявляє взаємозв'язок і взаємовплив сценічних майданчиків, друкованих засобів масової інформації, конкурсів бальних танців та педагогічної діяльності провідних британських вчителів танцю. Окремі аспекти відображені в дослідження С. Кук, Б. Готшильд, Н. Джордж-Грейвс, Д. Робінсона та ін.

У вітчизняному науковому вимірі більш детально досліджено вальс в історико-мистецтвознавчій ретроспективі. Зокрема, С. Єфанова у науковій статті «До питання еволюції вальсу як різновиду бального танцю: історико-мистецтвознавчий аналіз» (2017 р.), розглядає культурно-історичні витоки вальсу крізь призму розвитку техніко-тактичних та жанрових особливостей танцю; окремі аспекти висвітлено у публікації Н. Терещенко «Ретроспектива розвитку бальної хореографії» (2017 р.) та ін.

На сучасному етапі бальний танець позиціонується як популярний напрямок хореографії, що динамічно розвивається. Натомість його теоретична складова, не зважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених розвитку бального танцю, значно поступається практичній, що актуалізує доцільність детального дослідження означеної тематики.

Формулювання мети статті та завдань. Виявити особливості переходу від вікторіанських форм вальсу до англійського вальсу, що протягом 100 років є одним із п'яти бальних танців європейської

програми; контекстуалізувати включення «Повільного вальсу» в стандартну програму бальних танців; дослідити та проаналізувати хореографічні новації в контексті означеної проблематики, а також виявити внесок окремих теоретиків і практиків танцю в трансформаційний процес формування та становлення бальних танців 1910–1920 рр.

Зважаючи на наявність численних варіативних форм вальсу, що є типовою характеристикою популярних практик, у дослідженні поняття «вальс» використовується для визначення даного хореографічного комплексу в порівнянні з іншими бальними танцями початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу статті. До початку Першої світової війни в Лондоні було два основні способи виконання вальсу:

– старий круговий вальс ХІХ ст., в якому партнери стояли навпроти, а потім кружляли за годинниковою стрілкою танцювальним майданчиком, роблячи один крок, підіймаючись та опускаючись з ледь вивернутими ногами під час кожного такту;

– нова, менш поширена лінійна форма, що була відома як «Бостон» – вона вирізнялася близьким положенням в парі, побутовій позиції ніг замість виворітної, широкими кроками на каблук, виконання яких передбачало багато простору для руху – ця хореографічна особливість великою мірою посприяла занепаду цієї форми на багатолюдних танцювальних майданчиках. «Бостон» був експансивним танцем, музичний супровід якого вимагав повільнішої передачі ваги, іноді з півоберту, що було викликано обертом на головній нозі в останньому такті [5, р. 61].

Міцні позиції вальсу в англійському бальному танці на початку ХХ ст. нівелювалися через вторгнення афроамериканських танців «Ванстеп» та «Фокстрот», а також регтаймів та джазової музики протягом перших двох десятиліть ХХ ст.

З початком Першої світової війни вальс все ще виконувався, хоча й дуже рідко, в модних центрах Лондона. У 1915 р. найпопулярнішим стала нова варіативна форма – «Вальс коливання» («Hesitation Waltz»), що сформувалася у Бостоні і вирізнялася включенням додаткової фігури та розгойдуванням на два рахунки перед переходом до традиційної вальсової фігури. Популяризований американським викладачем танців В. Кастлем на початку 1910-х рр., за кілька років вальс було урізноманітнено новими фігурами («Йель», «Балтімор», «Поворот Мюрея») та стандартизовано А. Мюреєм в якості головного суспільного вальсу США.

Нові вальсові американські мелодії – «Регтайм» або «Вальс коливання» зазвичай відповідали оптимістичному темпу регтаймів – характерним елементом танцю стала затримка в русі на другому кроці, ніби партнер коливається у виборі наступного кроку, що обґрунтовувало назву «коливання».

Ф. Річардсон у праці «Історія англійських бальних танців (1910–1945)» простежує еволюцію «Вальсу коливання» в довоєнному «Танго вальсі», що виникло з комбінації «Бостона» і кроку «Корте» Аргентинського танго, наголошуючи, що «Вальс коливання» скоріше не американська новація, а «незворотній результат того, що танцюристи виконують кроки танго під музику вальсу» [15, р. 21]. На думку Т. Букленд, ця тенденція типова для тогочасної англійської танцювальної культури – танцюристи виконували відомі або улюблені кроки під будь-яку музику, що свідчить про імпровізаційну природу нових танців та більш вільні стосунки між музикою і танцем (це передбачає відмову від окремих хореомузичних ідентичностей [6, р. 143]).

Станом на 1915 р. на англійському танцювальному майданчику не існувало танцю, що міг витіснити «Фокстрот», «Ванстеп» або «Вальс коливання». Проте в 1916 р. виникає новаторська імпровізація серед

танцюристів готелів «Савой» та «Вальдорф», а також танцювальних клубів Сайроса та Мюрея, що отримала назву «The Saunter». На сторінках журналу «The Dancing Times» Ф. Річардсон подав опис танцю, позиціонувавши його як «чарівний меланж» різноманітних улюблених кроків та рухів характерних для інших танців: «тихі рухи фокстроту, дорогий старий круглий вальс, коливання, тустеп і навіть певне танго», а не унікальна свіжа форма танцю [17, р. 332]. Провідні вчителі мадам Вендик та А. Маккензі поділяючи його думку акцентували передусім на повільній романтичній мелодії, що зумовлювала тихі, плавні та елегантні рухи – це контрастувало з енергійним темпом «Фокстроту» і «Ванстепу» [9, р. 309.], а Б. Хардінг одним із перших продемонстрував новий танець в червні 1916 р., навіть організував конкурс на кращу мелодію, сприяючи популяризації власного стилю виконання бального танцю, в якому доречно використовувалися кроки вальсу.

Індивідуальна реакція танцюристів на музику була характерною рисою лондонських вчителів танцю високого рівня, що протиставлялася консервативній тенденції регламентованого повторення провінційних вчителів «танець приємний та гармонійний для всіх танцюристів – виконувати однакові кроки в одному й тому ж ритмі в тому ж порядку» [11, р. 15] і позиціонувалася новим педагогічним підходом. Мадам Вендик наголошувала, що «чоловік має навчитися виражати ритм музики. Коли він досягне цієї стадії, то легко та швидко навчиться винаходити власні варіації. Так само дівчину потрібно навчити відчувати музику, бути луною свого партнера і слідувати його рухам без будь-яких власних ідей з цього приводу» [10, р. 332]. Можливість для чоловіків здійснювати індивідуальний вибір та демонструвати власну майстерність, привертаючи партнерок на танцювальних майданчиках, відродила інтерес до соціальних танців. «The Saunter» надавав можливість романтичної близькості в танці, що нагадував за стильовими

характеристиками вальс, кроки якого могли бути включені в імпровізацію. Водночас музичний супровід, що виконувався струнним оркестром за текстурою та мелодійністю більше нагадував вальсову музику довоєнних років, аніж «Регтайм».

Проте, через новітні тенденції популяризовані американськими групами, невдовзі в прогресивному нічному житті багатого Вест-Енду вальсові ритми замінюють джазові.

Дискусії, пов'язані з загрозою виродження бального танцю та моральних стандартів, точилися не лише серед вчителів бального танцю, а й в британському суспільстві завдяки друкованим засобам масової інформації. На думку Т. Букленд, прагнення власників газетних видань отримати зиск завдяки збільшенню продажів, зумовило активізацію обговорення означеної тематики та штучне «роздмухування» моральної паніки довкола бальних танців, що посприяло виникненню нової танцювальної моди [6, р. 168].

Наприкінці Першої світової війни на сторінках журналу «The Dancing Times», Ф. Річардсон, у статтях присвячених актуальним проблемам сучасного бального танцю, наголошував на загрозі зникнення вальсу, оскільки на провідних лондонських паркетах його виконували надзвичайно рідко.

На думку дослідників, саме Ф. Річардсон, як редактор фахового видання та впливова персона танцювального педагогічного і соціального суспільства, посприяв поверненню вальсу колишніх домінуючих позицій не зважаючи на різноманітні трансформації англійської танцювальної культури 1900–1920-х рр., виконавши роль «апологета вальсу», «спонсора його збереження в англійській популярній танцювальній культурі» [6, р. 141].

Збереження і трансмутація вальсу зумовлена певними культурно-історичними факторами. Англійська дослідниця Т. Букленд наголошує,

що як домінуюча форма парного танцю євроцентричного суспільства з 1820-х рр., вальс наділений символічним резонансом у культурній пам'яті: «досконалий романтичний танець, що отримав різноманітне втілення в музиці, театрі, образотворчому мистецтві, літературі...» [5, р. 67].

Формуванню сучасного англійського репертуару бальних танців значно посприяли організовані серед певної клієнтури провідних студій та клубів Вест-Енду трансмутації соціальних танців – багато клубів району пропонували відвідувачам танцювальні майданчики, а серед найвишуканіших були клуб Мюррея на Бік-стріт, Сайроса на Оранж-стріт, «Графтон-Галері» на Графтон-стріт, клуб «Ембассі» на Олд-Бонд-стріт та «Ректорський клуб» на Тотенхем-Корт-роут, доступ в які отримували лише аристократи, зірки сцени та професійні танцюристи. Так, наприклад, стати членом клубу Мюррея можна було лише за рекомендації двох дійсних членів та після ухвалення спеціального комітету [4, р. 22]. Талановиті танцюристи отримували таким чином величезний потенціал для тренування з різними партнерами, копіювання нових кроків та рухів і власних експериментів. Зокрема, саме в приватному клубі Мюррея в перші повоєнні роки сформувалося кілька характерних для англійського стилю бального танцю особливостей: модний до 1918 р. спосіб підтримки, під час якого чоловік притискає голову до маківки партнерки, а їх витягнуті руки утримуються в повітрі (так званий «clinging vine») було замінено на інший – кінцівки пальців партнерки лежать на плечі партнера з піднятим зап'ястком; уперше в Лондоні було виконано фігуру, пізніше відому як «Відкритий поворот», під час виконання якого ступні перетинаються, а не замикаються на третьому кроці [15, р. 38].

Популярність мелодій музичного розміру 4/4 та досвід у нових імпровізаційних практиках, що нерідко виходили за традиційні для

англійської танцювальної культури кінетичні та музичні межі, сприяли занепаду старого вальсу.

Відсутність чітко визначених рухів та імпровізаційність бальних танців перших повоєнних років породжувала неабиякі проблеми під час виконання вальсу, передусім зіштовхування танцювальних пар на танцювальному майданчику, що нерідко закінчувалося травмуванням. Фігура «Швидке обертання» (зазвичай виконувалася більш досвідченими танцюристами) заважала просуванню пар танцювальним майданчиком з однією швидкістю. Крок «коливання», завдяки якому воєнний вальс отримав свою назву, за умови виконання занадто часто або перебільшено, без урахування простору інших пар, викликав дискомфорт і конфронтацію – надзвичайно популярним в Англії був варіант виконання даного кроку, що закінчувався різкою зупинкою, врівноваженою на одній нозі, коли друга, згинаючись в коліні, підіймається вгору назад [7, р. 43]. У процесі виконання кроків «Dip» (падіння, занурення – пара виконує одночасний випад уперед на одній нозі в одну сторону; правою рукою партнер, обіймаючи партнерку за талію, тримає її праву руку, а зігнутою у лікті лівою – випрямлену ліву руку партнерки) та «Twinkles» (мерехтіння; пара могла швидко і без попередження відступити назад, закрити ноги разом і зробити крок вперед, або ж виконати даний крок у будь-якому напрямку) також виникали технічні негаразди.

Першочерговим завданням реформи бальних танців було вироблення стратегії, спрямованої на ліквідування будь-яких ексцесів та створення гармонійного середовища. Вальс, виступаючи в якості протидії тодішнім новаторським крайностям завдяки традиційності, набуває нового значення як символ культурної спадковості та практики контролю на англійських танцювальних майданчиках.

Наприкінці 1919 р. Ф. Річардсон актуалізує проблематику відсутності окремих хореографій: «в сучасному виконанні трьох головних танців – «Вальсу коливання», «Фокстроту» та «Ванстепу» – складно визначити, де починається один, і закінчується другий» [14, р. 157]. Наведемо також цитату з тогочасної інструкції з бального танцю: «більш популярним методом виконання вальсу є виконання всіх рухів фокстроту під мелодію вальсу» [3, р. 15]. Нерозбірливе поєднання кроків та ритмів викликало невдоволення як викладачів танців, так і танцюристів, оскільки заважало ритмічному та хореографічному контрасту.

На основі аналізу опублікованих в журналі «*Dancing Times*» статей за 1919 р. можемо зробити висновок про наявну географічну диференціацію темпів бальних танців загалом та вальсу зокрема. Наприклад, диригент із Блекпула Дж. Вуф Гегс та з Ланкашира Болтон рекомендували 55–60 тактів на хвилину, натомість в Нотінгемі музичний директор А. Роско надавав перевагу 52-м тактам на хвилину [12, р. 107]. В Лондоні вальс зазвичай виконували в повільнішому темпі, аніж в роки війни [14, р. 157], що було пов'язано з необхідністю зробити фізичну перерву після виконання енергійного «Регтайму». Ф. Річардсон з цього приводу зазначив, що тенденція до уповільнення швидкості вальсу не сприяє його покращенню, оскільки деякі молоді танцюристи використовують повільний темп для того, щоб зробити вражаючі кроки або зробити більш вираженою затримку в кроці «коливання», а відтак повільна швидкість унеможлиблює правильне виконання [16, р. 540].

У 1920-ті рр. група впливових танцюристів та вчителів танцю провідних клубів і студій в Лондоні популяризувала новий спосіб виконання парних танців. Головною персоною, яка значно посприяла об'єднанню провідних танцюристів та вчителів на серії неформальних конференцій (1920–1921 рр.) для вирішення проблем соціальної танцювальної практики та формування напрямку розвитку англійського

бального танцю був Ф. Річардсон. Завдяки організованій ним роботі викладачів бального відділення Імператорської спілки танцю (з 1925 р. – Імператорське товариство вчителів танцю), педагогічна конструкція була сформована станом на середину 20-х рр. ХХ ст. [8, р. 61]. Окрім того, неабияку роль в означеному процесі відіграв професійний танцюрист, інструктор В. Сільвестрі, який посприяв систематизації та поширенню техніки танцю через відділ бального танцю Імператорського товариства вчителів танцю, головою (1945–1958 рр.) та президентом (1958–1978 рр.) якого він став невдовзі. Членами-засновниками відділу бального танцю були танцюристи та вчителі Дж. Бредлі (очолювала комітет із бальних танців у 1924–1947 рр.), І. Тайнгент-Сміт, Ж. Фонтана, М. Сіммонс та Л. Хамфріс.

Комітет Бальних танців, висновки якого обговорювалися на засіданнях другої неформальної конференції в Галереї Графтон у жовтні 1920 р., не виконав рекомендації щодо покращення виконання вальсу, відтак Ф. Річардсон призначив це питання як основний пункт порядку денного наступної конференції, що відбулася в травні 1921 р. Членами другого Комітету бального танцю стали Ф. Персел та Дж. Бредлі (молоді вчителі танців із Вест-Енду, які спеціалізувалися на сучасному бальному танці), Е. Бейрд (викладала уроки грецького, соціального та балетного танцю), Б. Хардінг, М. Сіммонс, Д. Смуртвейт (балетна танцівниця), містер Блудворт, містер Д'Алберт, Д. МакЛенан, А. Маккензі, а також професійні танцюристи М. Луніна (раніше танцювала в Імператорській Російській балетній компанії), містер Сайле та Мосьє Пьер [13, р. 727].

Внаслідок обговорення, понад 300 учасників конференції прийняли основним рухом вальсу «крок, крок, приставка», а в якості конкурсної програми затвердилася послідовність «Правий Поворот», «Лівий Поворот» та «Зміна Напрямку».

Схвалений на професійному рівні та визнаний провідними теоретиками і практиками бального танцю репертуар середини 1920-х рр. представляв чотири основні танці – «Танго», «Фокстрот», «Квікстеп» та «Повільний вальс». У трьох перших прослідковувалися хореомузичні елементи африканської та латиноамериканської культури. На відміну від модного американського походження танців, традиційний вальс характеризувався виключно європейським походженням.

У 1926–1927 рр., у результаті розвитку техніки виконання бального танцю, основним рухом «Повільного вальсу» було стандартизовано «крок, крок в бік, приставка», що посприяло розширенню можливостей урізноманітнення фігур. У сучасному «Повільному вальсі» виконуються такі фігури, як: «Подвійний лівий спін», «Драг-хезитейшн», «Лок-степ назад», «Зовнішній спін», «Недокручений зовнішній спін», «Лок у повороті», «Телемарк», «Крило», «Плетіння», «Фоллевей віск», «Лівий віск» та ін. [1, с. 254].

Положення в парі – закрита позиція, відстань в нижній частині тіла між партнерами мінімальна, а вище партнерка створює шейп.

Посилюються витончені хвилеподібні злети і спуски в положенні тіла – плавний підйом та падіння позиціонуються найпоспідовнішою та характерною рисою сучасного «Повільного вальсу» [2, с. 177].

Внаслідок стандартизації затвердився і музичний супровід вальсу – музичний розмір $\frac{3}{4}$, три долі в такті (кожний крок відповідає одній долі, сильна доля – перша), темп повільний, 30 тактів на хвилину. Саме музичний супровід створює характерні злети і падіння – танцюрист відчуває підвищення та пониження в кожному такті, згибає коліна та приставляє ногу наприкінці третього акценту.

У процесі просування вперед перший крок визначає тривалість переміщення за даний такт, другий – кут повороту, а третій – допоміжний, для зміни вільної ноги, тобто переносу центру тяжіння.

Нерідко на рахунок «два» відбувається затягування, за рахунок запозичення часу з першого і третього тактів, – затримується і збільшується підйом, застосовується зависання тіла та згладжуються повороти під час виконання фігур. Під час виконання поворотів наявний сильний нахил тіла в сторону центра поворотів.

Відома британська дослідниця Т. Букленд позиціонує «Повільний вальс» як «трансмутацію», сформовану в лабільному процесі зрушень та викликів ідентичності танцю [6, р. 142].

Висновки. Значний асортимент різноманітних практик та розбіжності в питанні визнання окремих танцювальних форм і їх визначаючих характеристик в англійській танцювальній культурі 1918–1919 рр., засвідчують, що процес стандартизації недоцільно позиціонувати як загально визнаний напрямок розвитку. Зокрема, старше покоління вчителів танців відстоювали постановку хореографії для окремих танців (традиційним до початку Першої світової війни в Англії був розподіл танцювального репертуару за соціальними класами – нищі ешалони обирали хореографію, відому як танці послідовності, а середні та вищі надавали перевагу імпровізованим формам парних танців).

Позитивні результати активної боротьби за збереження та масштабну популяризацію вальсу пояснюються значними інноваціями в техніці виконання танцю.

Визначений, структурований та регульований британською професійною та інституціональною елітою «Повільний вальс», протягом кількох наступних десятиліть отримав міжнародне визнання. Неабияку роль в цьому процесі відіграли транснаціональні мережі вчителів танцю, навчальні плани, конкурси та демонстрації бальних танців, метою яких було не лише трансформація форм народного танцю в соціальній та розважальній сферах, а й визнання її як форми мистецтва.

Перспективи подальших досліджень полягають в деталізації процесу формування та становлення танців європейського стилю.

Література:

1. Говард, Г. (2003). Техника европейских танцев. Москва : Артис.
2. Дегтярева, Е. Ю. (2012). Вальс. История возникновения и современность. Вестник АРБ, 27 (1), 170-180.
3. An Expert (1923). The Modern Ballroom Dance Instructor by an Expert. Geographica. London: Geographia Ltd. Publ.
4. Anon (1920). The Marvels of Murrays. Some Impressions of the well-known Beak Street Club. Dancing World, 1, 6, October 22.
5. Buckland, T. (2013). Dancing out of time: The Forgotten Boston of Edwardian England. In Sh. Dodds and S. C. Cook (eds.) Bodies of Sound: Studies across Popular Music and Dance. Farnham, Surrey: Ashgate, 55-72.
6. Buckland, T. (2018) How the Waltz was Won: Transmutations and the Acquisition of Style in Early English Modern Ballroom Dancing. Part Two: The Waltz Regained. Dance Research, 36, 2, 138-172.
7. Cree, A. (1920). Handbook of Ballroom Dancing. London and New York: John Lane.
8. Cresswell, T. (2006). You Cannot Shake that Shimmie Here: Producing Mobility on the Dance Floor. Cultural Geographies, 13, 55–77.
9. Dancing Times. August 1916, 298.
10. Dancing Times. September 1916, 332.
11. Dancing Times. October 1916, 15.
12. Dancing Times. November 1919, 107.
13. Dancing Times. June 1921, 727.
14. Dancing Times. February, 1919, 157.

15. Richardson, P. J. S. (1946). A History of English Ballroom Dancing (1910–45). London: Herbert Jenkins.
16. Richardson, P. J. S. (1919). They valse better in Blackpool. *Dancing Times*, September, 540.
17. What they say about “The Saunter”, *Dancing Times*. September 1916, 330-332.

References:

1. Govard, G. (2003). *Tekhnika evropejskih tancev*. Moskva: Artis [in Russian].
2. Degtyareva, E. YU. (2012). Val's. *Istoriya vznikhoveniya i sovremennost'*. *Vestnik ARB*, 27 (1), 170-180 [in Russian].
3. An Expert (1923). *The Modern Ballroom Dance Instructor by an Expert*. Geographica. London? Geographia Ltd. Publ. [in English].
4. Anon (1920). The Marvels of Murrays. Some Impressions of the well-known Beak Street Club. *Dancing World*, 1, 6, October 22 [in English].
5. Buckland, T. (2013). Dancing out of time: The Forgotten Boston of Edwardian England. In Sh. Dodds and S. C. Cook (eds.) *Bodies of Sound: Studies across Popular Music and Dance*. Farnham, Surrey, Ashgate, 55-72 [in English].
6. Buckland, T. (2018) How the Waltz was Won: Transmutations and the Acquisition of Style in Early English Modern Ballroom Dancing. Part Two: The Waltz Regained. *Dance Research*, 36, 2, 138-172 [in English].
7. Cree, A. (1920). *Handbook of Ballroom Dancing*. London and New York: John Lane [in English].
8. Cresswell, T. (2006). You Cannot Shake that Shimmie Here: Producing Mobility on the Dance Floor. *Cultural Geographies*, 13, 55–77 [in English].
9. *Dancing Times*. August 1916, 298 [in English].
10. *Dancing Times*. September 1916, 332 [in English].

11. Dancing Times. October 1916, 15 [in English].
12. Dancing Times. November 1919, 107 [in English].
13. Dancing Times. June 1921, 727 [in English].
14. Dancing Times. February, 1919, 157 [in English].
15. Richardson, P. J. S. (1946). A History of English Ballroom Dancing (1910–45). London: Herbert Jenkins [in English].
16. Richardson, P. J. S. (1919). They valse better in Blackpool. Dancing Times, September, 540 [in English].
17. What they say about “The Saunter”, Dancing Times. September 1916, 330-332 [in English].

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ТА ПРАВОВИХ НАУК

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ У ВЛАСНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ПІДПРИЄМСТВА	6
---	----------

Запорожець М. Г., науковий керівник: Стельмах Н. Є.

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АУДИТУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ У ВЛАСНІЙ ТОРГОВЕЛЬНІЙ МЕРЕЖІ ПІДПРИЄМСТВА	20
---	-----------

Запорожець М. Г., науковий керівник: Стельмах Н. Є.

ГЕНЕЗИС ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ЯК ОРГАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ	28
---	-----------

Боровицький О. А.

РОЗДІЛ ІІ. ПИТАННЯ МЕДИЧНИХ НАУК

ДИНАМІКА САТУРАЦІЇ ПЕРИФЕРИЧНОЇ КРОВІ У ДІТЕЙ ПРИ РЕСПІРАТОРНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАННЯХ	49
--	-----------

Горішний І. М.,

кандидат медичних наук, доцент, Чернишов О. В.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК ТА ПСИХОЛОГІЇ

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ З НАЦІОНАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ У ВНЗ	58
<i>кандидат педагогічних наук, доцент, Дяченко А. В.</i>	

ГЕНДЕРНІ ТА ВІКОВІ ВІДМІННОСТІ ДЕПРЕСИВНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ	75
<i>доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри, Садова М. А.</i>	

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПОВІЛЬНОГО ВАЛЬСУ В КОНТЕКСТІ ЗАРОДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СТИЛЮ БАЛЬНИХ ТАНЦІВ	90
<i>кандидат мистецтвознавства, доцент, Павлюк Т. С.</i>	

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 25.03.2020
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com